Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 118 (10715) | 1978 чылдың май 20, суббота | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

КРЕМЛЬДЕ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң Мексиканың Каттышкан Штаттарының Президентизи Х. Лопес Портильо-биле чугаалажыышкыннары майның 18-те Кремльге доозулган.

Совет-мексика кады ажылдажылганың айтырыгларын көрүп турарының үезинде бар аргаларны садыгның, эртем-техниканың, культураның болгаш өске-даа чүүлдерниң талазы-биле ССРЭ-ниң болгаш Мексиканың аразында найыралчы харылзааларны улам ыңай быжыглаарынга ажыглаарының оруктарын айыткан.

Совет Эвилелиниң болгаш Мексиканың аразынга найыралдың база кады ажылдажылганың харылзааларын улам ыңай хөгжүдеринге бо чугаалажыышкыннар эки идиглиг болур деп, чугаалажыышкыннарның ниити түңнелин үндүрбүшаан, Л. И. Брежнев демдеглээн.

Бо аян-чоруктуң түңнелинде бистиң чурттарывыстың аразында харылзаалар улам эки, ханы апарган, чугаалашкан айтырыглар дугайты хөй чүүлдерге нийти болдувус, чамдык чугула документилерге ат салыышкыны-биле чугаалажыышкыннарывы доостувус деп, Х. Лопес Портильо медеглээн.

Кады кылган совет-мексика дыңнадыгны парлап чарлаар дугайында дугуржуушкун чедип алдынган.

Чугаалажыышкыннар найыралдыг болгаш ажыл-херекчи байдалга эрткен.

(СЭТА).

А. П. Кириленко Рыбинскиде

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко май 18-те Ярославль областың Рыбинск хоорайынга чеде берген.

Ол-ла хүн А. П. Кириленко партия хоркомунуң бюро кежигүннери-биле чугаалашкан. Онгу беш чылдың планныг онаалдаларын күүседиринге, бүдүрүлгелерни чаарты дериириңге, күш-ажылды организастаарының ажыктыг хевирлерин нептередиринге Рыбинскиниң ажылчы чоннарының чедиишкиннерин ол демдеглээн. Ажыл-агыйжы ажыл-чорудулганы улам сайзыраңгайжыдарының, планның сагылга-чурумун быжыглаарының, ажылдың деңнелин болгаш шынарын бедидериниң эргежок чугулазын А. П. Кириленко онзалап демдеглээн.

А. П. Кириленко Рыбинскиниң мотор тудуушкунунуң бүдүрүлге каттыжыышкынынга, полиграфия машиналарының заводунга чораан.

(СЭТА).

ЧААГАЙЖЫДЫЛГА

Ажылдап, чурттап турар хоорайларын, суурларын, кудумчуларын, кварталдарын улам чаагайжыдары, ногаанчыдары, оларны улам арыг-силиг, каас-шиник болдурары күш-ажылчы коллектив, совет кижи бүрүзүнүң чаагай күзел-чүткүлдериниң бирээзи апарган. Ылангыя бо чылын, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Конституциялары хүлээп алдынгаш, күштүг боор кирген, бистиң республиканың Конституциязының төлевилелин чугаалажып көрүп турар үеде бо чугула ажыл-херекке ажылчы чоннар бедик көдүрлүүшкүн-биле киржип турар.

Тываның хоорайларын, суурларын болгаш өске-даа чурттакчылыг черлерин чаагайжыдары чыл бүрүде ленинчи коммунистиг субботниктен, аңаа белеткелдерден эгелээри бисте эки чаңчыл апарган болгаш бо ажылга бедик утка-шынарны киирип турар. Республиканың улуг, биче чону бо чылын коммунистиг субботникче 10-10 муңу-биле үнгеш, өске ажылдар-биле чергелештир хоорай, суурлар чаагайжыдылгазынга дыка хөй ажылдарны кылган. Чүгле чамдык сан-түңнерден безин алырга, ол хүн 8 муң ажыг кызылчылар Абакан аллеязынга 1500 ажыг, Шагаан-Арыг аллеязынга 1000 ажыг болгаш өске-даа черлерге хөй санныг ыяштарны, чадаң үнүштерни тараан, хоорайның кудумчуларын, парыгын, скверлерин кышкы бок-күзүрүмден арыглаан. Барыын-хемчикчилер суурларга 1500 ыяшты олурткан, сарыг-сепчилер 1,5 км. кудумчуларны, оруктарны чазап, сайлаан. Республикага ол хүн ниитизи-биле 10 муң ажыг ыяш тарыттынган.

Чаагайжыдылга херээн улус депутаттарының районнар, хоорайлар, суурлар болгаш көдээ Советтериниң күүскомнары чер-черде партия, профэвилел болгаш өске-даа хөй-нииити база бот-ажыл-чорудулгалыг организацияларның киржилгезинге даянып тургаш, удуртуп башкарып турар. Чаагайжыдылганы организастаар, аңаа ажылчы чоннарны кииириштирер талазы-биле элээн эки дуржулганы Ак-Довурак, Туран хоорайлар, Ильинка, Шуй, Эрзин, Сарыг-Сеп, Бай-Хаак көдээ, Хову-Аксы суур Советтери, оларның күүскомнары мөөңнеп алган. Чаагайжыдылга айтырыгларын Кызыл хоорай, Эрзин район Советтери ол черлерниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң, а Ак-Довурак хоорай, Хову-Аксы суур Советтери ол бүдүрүлгелериниң социал-культура хөгжүлдезиниң планнарының тудуш кезээ кылдыр кииргеш, чаагайжыдылганы, ногаанчыдылганы болгаш санитарлыг байдалды план, төлевилел ёзугаар чорудуп турар апарганы эки үре-түңнелдерни берип турар.

Ак-Довурак хоорай, Эрзин суур Советтери чаагайжыдылганы чорударда, кудумчуларның зайы-биле тарыыр үнүштерни, штакетник-херимнерни, бажыңнарның даштын чугайлаар өңүн, оларның шимелдезин таарыштырып, тарымал үнүштерниң болгаш кудумчуларның чыл дургузунда ажаалда-хайгааралын баш удур планнааш, эки түңнелдерни чедип ап турда, бистиң чамдык суурларывыстың чаагайжыдылгазы ынчаар чоруттунмайн турарын демдеглээр херек. Дыка хөй көдээ Советтер чаагайжыдылга талазы-биле эвээш эвес ажылдарны чыл бүрүде кылдырып турза-даа, оон эки түңнел үнмейн турар. Чүге дээрге ол ажылдарны план чокка, дужа-келбиже, сап сүрүп чорудуп турар. Ынчангаш чылдан чылче немежир орнунга, күскү үеге безин четпейн, ыяштар кургап, херимнер үрелип, чугай, будуу арлып турар.

Чурттакчылыг черлерниң арыг-шевери — чаагайжыдылганың кол чүүлдериниң бирээзи. Бо айтырыгны чер-чер Советтерниң күүскомнары, Кызылдың болгаш районнарның санитар-эпидемиология станциялары чедир хайгааравайн, чогуур-биле шиитпирлевейн турар. Мооң ужурунда Кызылдың кыдыг кудумчуларында, Чадаана хоорайда, Самагалдай, Аржаан, Кара-Чыраа болгаш өске-даа хөй суурларга бок-күзүрүм чыл-чылы-биле арыглаттынмайн, улам-на мөөңнелип турар.

Часкы үе—чаагайжыдылганың чүгле эгези. Бо чылын ону, мурнундаазы ышкаш, организастыг эгелээн бис. Ынчалзажок, бедик культура, үлегерлиг корум-чурум дээш социалистиг чарыштың бир кол негелдези болур бо чугула херекте кылыр ажылдар ам-даа хөй. Чамдык хоорай, суурларга ыяш, чадаң үнүш олуртулгазын үргүлчүлээр, санитарлыг ашталгаларны чорудар, кудумчуларны, оруктарны чазамырлаар, газоннарга оът-сиген тарыыр, чечектер олуртур дээн чергелиг ажылдарны кылыр ужурлуг бис. Ажылчы чоннарның чайын дыштаныр черлерин, стадионнарны, скверлерни болгаш уруглар ойнаар шөлдерни экижиди кылып, арыглаар, дерийир база шимээр дугайында сагыш салыры эргежок чугула.

Кылдынган ажылдар, ылаңгыя ногаанчыдылга, чылдан чылче улажып, улам экижип турарын чедип алырының чугула чүүлү чайгы ажаалда болур. Ынчангаш тарымал үнүштерни суггарарынче, оларны мал-маган, транспорт үрээринден камгалаарынче, штакетниктерни, херимнерни, дерилге-шимелделерни хумагалап, удур четчелеп септээринче, суурларның, кудумчуларның үргүлчү арыг-шевер турарынче чер-чер Советтериниң күүскомнары, хөй-нииити организациялары кичээңгейни салыр ужурлуг.

Хоорайлар болгаш суурлар чаагайжыдылгазы — бүгү-нииитиниң херээ. Аңаа Советтерниң доктаамал комиссияларын, депутаттарны, бот-ажыл-чорудулгалыг хөй-нииити организацияларын, бүгү чурттакчы чонну идепкейлиг кииириштирип, бедик культура дээш социалистиг чарышты бүгү тала-биле улам калбартыр херек.

ЛЕНИНЧИ НАЦИОНАЛ ПОЛИТИКАНЫҢ БОТТАНЫЫШКЫНЫ

ТӨЛЕВИЛЕЛ
ТЫВА АССР-НИҢ
КОНСТИТУЦИЯЗЫ
(ҮНДЕЗИН ХООЙЛУЗУ)
ТӨЛЕВИЛЕЛДИ
ЧУГААЛАЖЫП
ТУР БИС

УЛУГ ӨӨРҮШКҮ

Мен Таңды районнуң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозунда саанчылап ажылдап турар мен. Тыва АССР-ниң Конституциязының төлевилелин, бодумнуң өске эштерим-биле бир демей, улуг өөрүшкү-биле номчуп таныштым. Тываның чурттакчы чонунуң үндезин эрге-ажыктарын илергейлеп турар хоойлуну чон боду ажылдап кылып база бадылап турары магалыг-дыр. Совет Тываның Конституциязын хүлээп алыры бистиң республиканың амыдыралынга төөгүлүг болуушкун болуп артар.

Бистер, совет кижилер, аас-кежиктиг бис. Амыдыралывыс бай-шыырак. Бүгү-ле эргелерни биске тывыскан. Ол дугайын Тыва АССР-ниң Үндезин Хоойлузунуң төлевилелинде айыткан. Ында бистиң чүгле эргелеривисти чарлаан эвес, харын ону магадылаан болгаш ол бүгүнү боттандырарынга таарымчалыг байдалды тургузуп турар. Эргелерни болгаш хосталгаларны боттандырары хамааты кижиниң бодунуң хүлээлгелерин күүседири-биле чарылбас холбаалыг.

Хамааты кижи бүрүзү Конституцияны, совет хоойлуларны хажык чок сагыыр, социалистиг ниити чуртталганың дүрүмнерин барымдаалаар, Совет күрүнениң хамаатызының бедик адын төлептиг-биле эдилээр хүлээлгелиг деп Конституцияның төлевилелинде айыткан.

Мен эрткен чылын бир саар инекке онааштыр 2710 кг сүттү саар тургаш, 3115 кг сүттү сааган мен. Бо чылын Тыва АССР-ниң Конституциязын хүлээп алырынга сорук кииргеш, көргүзүглеримни улам-на бедидер деп шиитпирледим.

Бо бүгү дээш Коммунистиг партияга, эш Л. И. Брежневке баштаткан оон Төп Комитединге, Совет чазаамга чүректиң ханызындан өөрүп четтирдим.

Е. МОНГУШ,
саанчы.

ЧАЛГЫННАЛДЫМ

«Тыва АССР-ниң хамаатылары өөренир эргелиг. Ол эрге өөредилгениң бүгү хевирлериниң халас болуру-биле, аныяктарның бүгү-нииити ылап-ла ортумак өөредилгезин боттандырары-биле.., хандыртынар». Бо үнелиг одуругларны Тыва АССР-ниң Конституциязының төлевилелинде (Үндезин Хоойлузунда) алдын үжүктер-биле бижип магадылаан. Аңаа кижи дыка-ла чоргаарланыр-дыр.

Онгу классты дооскаш музыка башкызы боор дээн күзелим-биле Кызылдың уран чүүл училищезиниң улустуң хөгжүм херекселдериниң салбырында өөренип кирип алдым. Бо чылын ийиги курсту доозар мен. Күзелим ылап-ла боттаныр. Ол дээрге чүгле кижиниң бодундан хамааржыр. Өөредилгем эки. Башкым Виктор Васильевич Нагорныйның клазында өөренип, композитор Скарлаттиниң сонатазын безин ойнаптар апарган мен. Халас өөренир деп чүве кижиге аас-кежик. Эки өөрениринге таарымчалыг бүгү байдал бистиң училищеде тургустунган. Ону бистиң республиканың Конституциязының төлевилелинде тода айыткан, аңаа чалгыннальдым.

А. ОНДАР,
Кызылдың уран чүүл училищезиниң ийиги курузунуң сургуулу.

ДААНДЫВЫС

Бистиң А. С. Пушкин аттыг библиотекавыстың ажылдакчылары Тыва АССР-ниң Конституциязының төлевилелин чүүл аайы-биле чугаалаштывыс. Аңаа партбөлүк организатору С. Шимит ниити таныштырылганы кылган. Конституцияның 30, 38, 73, 119 чүүлдеринге хамаарыштыр улуг библиотекарьлар Л. Разумова, А. Мамонтова, библиотекарьлар В. Урлинекова, О. Садык, библиотеканың директору А. Давыдова болгаш өске-даа ажылдакчылар чүве чугаалааннар. Кижи бүрүзү Конституцияның төлевилелин чаңгыс үн-биле деткип, моон соңгаарда эки ажылдаарывысты дааңган бис.

А. КАЛГА-ООЛ,
библиотекарь.

ДЕТКИП, ЧҮҮЛДҮГЗҮНГЕН

Бай-Дагның Улуг-Хемче талазының чиге баарында арыглал тудугларын кылып турар ол бригаданы Владимир Шалык бо чылдың эгезинден бээр удуртуп келген. Чаа Шагаан Арыгның тудуунда ажылдап турар бо найыралдыг, ажыл-иши бүдүнгүр коллективтиң кежигүннери 30 кижи. Бригадир-биле ужурашкаш, комсомолчу-аныяктар бригадазының ажылының дугайын чугаалап бээрин дилээн бис.

— Хоорайның кол тудугларының бирээзи—арыглал объектилериниң тудугларынга бо чылдың эгезинден бээр ажылдадывыс. Аныяктарның ажылы шалыпкын чоруп тур. Кылган ажылывыстың шынарынче кол кичээңгейни угландырып турар бис. Ажыктыг чоруктуң болгаш шынарның беш чылының негелделеринге дүүштүр ажылдаар ужурлуг болгай бис.

— Тыва АССР-ниң Конституциязының төлевилели-биле республиканың ажылчы чону таныжып турар болгай. Ол талазы-биле чүнү чугаалап болур силер?

— Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң май 11-де болган хуралынга Тыва АССР-ниң Конституциязының төлевилелиниң дугайында айтырыгны чугаалашкаш, төлевилелди колдуунда чүүлдүг деп көрген Чарлыкты хүлээп алган болгаш ону республикага бүгү улустуң чугаалажып көөрүнге киирген болгай. Конституцияның төлевилелин солуннарга парлаан соон дарый, ону бистиң тудугжуларывыс өөренип, оон эге, чүүл бүрүзүн изиг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле деткип турар.

Ылаңгыя Тыва АССР-ниң хамаатыларының ажылдаар, чурттаалга бажыңнары алыр, өөренир, дыштаныр болгаш оон-даа өске эргелерин Конституция төлевилелинде айыткан-дыр. Конституция төлевилелиниң 5-ки эгезиниң 54-кү чүүлүнде: «Бодунуң шилип алганы ниитилелге ажыктыг ажыл-чорудулганың талазы-биле ак сеткилдиг ажылдаары, күш-ажылдың сагылга-чурумун сагыыры—Тыва АССР-ниң күш-ажыл кылып шыдаар хамааты бүрүзүнүң хүлээлгези болгаш алдарының херээ. Ниитилелге ажыктыг күш-ажылдан ойталаары социалистиг ниитилелдиң принциптеринге таарышпас» деп айыткан. Бистер, аныяк тудугжулар, ол эргелеривисти болгаш хүлээлгелеривисти медереп билип, ону амыдыралда боттандырып турарывыска чоргаарланыр бис.

Комсомолчу-аныяктарның В. Шалыкка удурткан комплекстиг бригадазы, чаа тургустунган «Шагонартяжстрой» трестиниң 20 дугаар механколонназының тудугжу 5 бригадаларының ортузунда чарышка бирги кварталда тиилекчи болган. Бир ажылчынга онааштыр 1885 рубльдиң тудуг-монтаж ажылын кылыр тургаш, ону 3328 рубль чедирип, планныг онаалданы 176,5 хуу күүсеткен.

Кызымак ажыл-иши-биле эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган аныяк тудугжулар бо бригадада хөй. Оларга Вадим Шактар-оол, Иван Чанчып, Афанасий Бурнев, Монгуш Болат, Владимир Базыр-оол болгаш оон-даа өскелерин хамаарыштырып болур.

Ажылдаар эрге. Тыва АССР-ниң Конституциязының төлевилелинде ону база магадылаан. Ынчангаш Владимир Шалыктың удурткан аныяктар бригадазының кежигүннери ол ёзугаар ажылдап, республиканың баштайгы Конституциязының төлевилелин изиг-биле деткип, бүрүн чүүлдүгзүнүп турар.

М. КАЛЧАН.

ЧУРУКТА: Владимир Шалыктың тудугжу бригадазы Конституция төлевилели-биле таныжып тур.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Байырлыг кежээ

Садриддин Айниниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болганы хөй националдыг совет культураның байырлалы, чурттуң культура амыдыралынга чырыткылаңчак болуушкун болу берген. Ол кайгамчыктыг хүннү ЮНЕСКО-нуң шиитпири ёзугаар бүгү делегейде калбаа-биле демдеглеп турар. Шылгараңгай таджик чогаалчы, көскү эртемден болгаш хөй-нииити ажылдакчызы ол кижиниң тураскаалын ханызы-биле хүндүткеп турарының демдээ кылдыр Москвага, ССР Эвилелиниң Улуг театрынга май 18-те байырлыг кежээ болган.

Байырлыг кежээге эштер **П. Н. Демичев, М. С. Соломенцев, М. В. Зимянин** олурушкан. Таджикистанның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары **Д. Р. Расулов**, СЭКП ТК-ның Пропаганда килдизиниң эргелекчизи **Е. М. Тяжельников**, культураның болгаш эртемниң көскү ажылдакчылары база аңаа турган.

ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң бирги секретары **Г. М. Марков** кежээни ажытпышаан, Айни дээрге совет культураның тургузукчуларының шылгараңгай бөлүүнге хамааржыр, ол бөлүк Октябрь Революциязын изиг-биле деткип, оон өлүм чок идеяларынга сорук кирип, делегейни чаартырынга идепкейлиг киржиринче миллион-миллион ажылчы чоннарны кыйгырган дээрзин онзалап демдеглээн. Революсчу-интернационалист Айни амыдыралының бүгү дургузунда партияның херээнге шынчы, коммунизмниң идеяларынга бердинген чораан. Чоннуң тургузукчу күжүн ол ырлап, бистиң хөй националдыг литературавыстың хөгжүлдезинге аажок улуг салдарын чедирип чораан.

Айни дугайында сөстү Таджикистанның Компартиязының ТК-зының секретары **И. Р. Рахимова** чугаалаан. Айниниң чогаалдары революсчу үениң өндүр чаагайын, хосталгалыг демиселдиң болгаш социал чаартылгаларның күчүлүг херлиишкинин калбаа-биле көргүзүп турар деп ол чугаалаан. Ол чогаалдар коммунистиг ниитилелдиң тургузукчуларының идейлиг, аажы-чаң болгаш интернационалчы кижизидилгезинге идепкейлиг бараан болуп турар. Хөй националдыг совет культураның, хамыктың мурнунда орус культураның дуржулгазы чоннуң амыдыралын ёзулуг боттуу-биле көргүзер, оон медерелинде үндезин чаартылгаларны илередир арганы Айниге берген. Уран-чечен сөстүң өндүр улуг мастери М. Горькийниң бодунуң башкызы кылдыр оон адап чорааны таварылга эвес.

Кежээниң түңнелинде Таджикистанның болгаш Москваның уран чүүл мастерлериниң улуг концерти болган.

(СЭТА).

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

«Чүък чүдүрүп, дүжүрүп турда вагоннарның анаа туруушкуннарын кызырар база областың үлетпүр болгаш демир-орук бүдүрүлгелеринге оларның камныг кадагалалын хандырар талазы-биле СЭКП Челябинск обкомунуң организакчы ажылының дугайында» айтырыгны СЭКП Төп Комитеди көрген.

Магнитогорск хоорайның металлургия комбинады, калибр болгаш цемент заводтары, «Челябинскуголь» бүдүрүлге каттыжыышкыны болгаш Челябинскиниң металлургия заводу Мурнуу-Уралдың демир-оруу-биле кады партияның Челябинск область организациязының удуртулгазы-биле чүък чүдүрүп, дүжүрүп турда вагоннарның анаа туруушкуннарын кызырар болгаш оларның камныг кадагалалын хандырар талазы-биле улуг ажылды чорудуп турарын хүлээп алдынган доктаалда демдеглээн. Чүдүрүлге-дүжүрүлге ажылдарын механизастаарының тодаргай хемчеглерин ол бүдүрүлгелерде боттандырган, транспорт ажыл-агыйының техниктиг дериишкинин экижидер хемчеглерни алган, демир-орук станцияларында болгаш үлетпүр бүдүрүлгелериниң иштики девискээр оруктарында чаңгыс аай технологтуг чорудулгаларны нептереткен, чүък ажылының чаа, дыка депшилгелиг аргаларын калбаа-биле ажыглап турар. Ол бүгү болза айыттынган бүдүрүлгелерге чүдүрер болгаш чүъгүн дүжүрер вагоннарның анаа туруушкуннарын дыка кызырар, вагон парыгының кадагалалын экижидер, немей чүдүреринге барык 100 муң вагоннарны хостап алыр арганы сөөлгү үеде берген.

Чүъктүг вагоннарның анаа туруушкуннарын кызырар талазы-биле Челябинск областың үлетпүр болгаш демир-орук бүдүрүлгелериниң ажылының дуржулгазы улус ажыл-агыйынга чугула ужур-дузалыг, ону калбаа-биле нептередири транспорттуң чепсек-херекселдерин ажыглаарының ажыын улам ыңай бедидеринге база сөөртүлгелерге улус ажыл-агыйының негелде-хереглелдерин улам долу хандырарынга идиг бээр.

Чүъктүг вагоннарның анаа туруушкуннарын кызырар болгаш шимчээр составтың камныг кадагалалын хандырар талазы-биле партияның Челябинск обкомунуң организакчы ажылын база Магнитогорск хоорайның металлургия комбинадының, калибр болгаш цемент заводтарының, «Челябинскуголь» бүдүрүлге каттыжыышкынының, Челябинскиниң металлургия заводунуң болгаш Мурнуу-Урал демир-оруунуң мурнакчы дуржулгазын СЭКП ТК чүүлдүг деп көрген.

Челябинск областың үлетпүр болгаш демир-орук бүдүрүлгелериниң ажылының эки дуржулгазын барымдаалап база вагоннарның нормазындан ажыр анаа турарын чок кылырын болгаш оон соңгаар ындыг анаа туруушкуннарны кызырарын ол дуржулганың күзели-биле 1978—1979 чылдарда чедип алыр дээш Орук харылзаа министерствозу, чүъктерни чорудар болгаш чүъктерни алыр министерстволар база ведомстволар станцияларның ажылының болгаш үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудугларының, далай болгаш хем порттарының ажылының чаңгыс аай технологтуг чорудулгаларын калбак нептередиринче угланган эргежок чугула хемчеглерни алган турарын чогумчалыг кылдыр көрген.

Челябинск областың шимчээр составтың ажыглалының ажыктыын бедидерин чедип алган үлетпүр болгаш транспорт бүдүрүлгелериниң ажылының дуржулгазын калбак нептередиринче угланган эргежок чугула хемчеглерни алыры эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларынга, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, партияның крайкомнарынга болгаш обкомнарынга сүмелээн.

ТЫВА АССР-НИҢ КОНСТИТУЦИЯЗЫНЫҢ ТӨЛЕВИЛЕЛИН ЧУГААЛАЖЫП ТУР БИС

УЛУГ ЭРГЕЛЕРГЕ ДҮҮШТҮР

Төөгүлүг улуг документилер—ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң чаа Конституцияларын хүлээп алганындан бээр үр эвес үе эрткен. Ол Үндезин Хоойлуларга үндезилээш чогаадып кылган Тыва АССР-ниң баштайгы Конституциязының төлевилелин солуннарга парлаан соонда, ону чон бо хүннерде ханы сонуургал-биле таныжып, калбаа-биле чугаалажып турар. Бистиң Кызыл районнуң ажыл-ишчи херээженнери, өске бүгү чон-биле бир дөмей, ол Конституцияның төлевилелин база-ла аажок улуг чүүлдүтээнүүшкүн-биле хүлээп ап турар.

ССРЭ-ниң-даа, РСФСР-ниң-даа Конституцияларының база бистиң АССР-ниң бирги Конституциязының төлевилелиниң чүүл бүрүзүнде ажыл-ишчи кижи дугайында Коммунистиг партияның, Совет чазактың чаагай сагыышкыны сиңниккенин чон база катап чоргаарал-биле чугаалап, аңаа төлептиг ажыл-иш-биле харыылаарын олар хүлээнип турарлар.

Бистиң республиканывыстың бо Конституциязының төлевилелиниң 30 чүүлүнге онзалап доктаксаар-дыр мен. Ында мынча дээн: «Тыва АССР-де эр болгаш херээжен кижилер дең эргелиг.

Херээженнерниң эртемни болгаш профессионалдыг белеткелди чедип алырынга, күш-ажылга, ону дээш шаңнал-мактал алырынга, ажыл талазы-биле депшиириинге, ниитилел-политиктиг болгаш культураның ажыл-чорудулгазынга эр улус-биле бир дөмей дең аргаларны херээженнерге тывсыры-биле; ол ышкаш херээженнерниң күш-ажылын база кадыкшылын камгалаар талазы-биле тускай хемчеглер-биле; иениң болурун күш-ажыл-биле холбаштырар арганы херээженнерге бээр байдалдарны тургузары-биле; саттыг херээженнерге база иелерге төлевирлиг шөлээлерни болгаш өске-даа чиигелделерни тывсырын, чаш уруглуг херээженнерниң ажылдаар шагын чоорту кызырарын киириштирбишаан, иениң болгаш бичии чаштың эргелерин камгалаары-биле материалдыг болгаш моральдыг деткимчени көргүзери-биле ук эргелерниң боттанышкыны хандыртынар».

Шаанда, революция мурнунда тыва херээжен кижи ындыг хостуг эрге-шөлээни эдилээр, чаагай нежиктиг ажылдаар хамаан чок, ону билбес-даа чораан. Ол бүгүнү оларга улуг башкы Ленин, Октябрь. Совет эрге-чагырга берген. Ам бисте херээженнер бодунуң туралаан-на ажыл-мергежилин шилип алыр болгаш күрүне херээн база ажыл-агыйны башкарарынга идепкейлиг киржип турарлар. Ындыг чижектерни бистиң районнуң херээженнерниң ажыл-амыдыралындан-на хөй-биле көргүзүп болур. Районда беш муң ажыг херээженнерниң хөй нуруузу кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде, ылангыя мал ажылында, улус өөредилгезинде, кадык камгалалында, садыгда болгаш ниитиниң чемненилгезинде ажылдап турар.

Боттарының эрес-шудургу күш-ажылы-биле чоннуң хүндүткелин чаалап ап турарлар оларның аразында эвээш эвес. Ындыгларга «Тиилелге», «Көк-Тей» совхозтарда саанчылар М. Эткек, Г. Наумова, бызаа ажаакчылары М. Чечекмаа, Т. Чащина, куш ажаакчызы Р. Бояркина болгаш оон-даа өскелерин хамаарыштырып болур. Бистиң райондан 567 херээженнер чазактың орденнери болгаш медальдары-биле шаңнатканнар.

Партия, совет органнарда болгаш ажыл-агыйның аңгы-аңгы участоктарын удуртур ажылдарда херээжен эштер база-ла эвээш эвес. Соолгу ийи чылда безин олардан партком, партия эге организациязы секретарьларынга, кодээ Советтер күүскомнарының секретарьларынга, ферма эргелекчилеринге 21 кижи депшиттирген. Районнуң прокурору, улус судунуң даргазы, амыдырал-хандырылга комбинадының директору—херээженнер. Ол ышкаш район Советиниң депутаттарының 43 хуузун, кодээ болгаш суур Советтериниң депутаттарының 50 хуузун херээжен ажыл-ишчилер ээлеп турар.

Бүдүрүлге участоктарын болгаш хөй-ниитиниң ажыл-херээн башкарарынга идепкейлиг эки организакчылар бисте эвээш эвес. Чижээ, «Көк-Тей» совхозтуң куш фермазының эргелекчизинге В. Рынтаңаны томуйлаан соонда, ол коллективтиң ниити көргүзүү эрткен чылдаазындан бедээн. Ам хүнде ферма барык-ла 38 муң дагаа чуургазын ап турар. А. Беляшина удурткан райпо коллективи республиканың садыг организацияларының аразынга чарышка мурнакчыларның одуруунга кирип турган. «Тиилелге» совхозта хойжу бригаданың улуг хойжулары шуптузу херээженнер, а бригадири Оолак Сарыг-ооловна Тумай. Олардан чеди кижи төрүүр 100 хойдан-на 100-тен 105 чедир хураган алган.

Херээжен чоннуң эргелериниң дугайын ССРЭ-ниң-даа, РСФСР-ниң-даа Конституцияларында, бистиң АССР-ниң Үндезин Хоойлузунуң төлевилелинде канчаар-даа аажок калбаа-биле айыткан болгай. Ынчангаш ол улуг эргелеривиске дүүштүр ниитилелдиң болгаш чоннуң мурнунга хүлээлгелеривисти база-ла ылаптыг күүседир ужурлуг бис. Бодунуң эргелериниң дугайын аажок эки билир-даа болза, хүлээлгелерин күүседиринче шоолуг сагыш салбас кижилер чамдык херээженнерниң аразында ам-даа бар. Олар аргалар бар турда-ла, ниитилелге ажыктыг күш-ажылдан оспаксыраар, харын-даа хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, арагалаар, уругдарының кижизидилгезинче сагыш салбас болгулаар-дыр.

Бистиң АССР-ниң Конституциязының төлевилелин чугаалашкан коллективтерниң хуралынга чамдык ийи-чаңгыс ындыг чижектерниң дугайы база дыңналгылаар боор-дур. Херээжен ажыл-ишчи бүрүзү Конституцияда айыттынган калбак эргелерин чөп ажыглавышаан, бодунуң хүлээлгезин база-ла аңаа дүүштүр ылаптыг күүсеткен турар кылдыр ниити күш-биле ажыл-херекти ынчаар тургузар ужурлуг бис.

К. НҮРЗЕТ.

СЭКП Кызыл райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи.

Каа-Хемниң «Кызыл тук» совхозта Олег Чаш-оолович Дарыма камналгалыг ажылдаар чолаачыларның бирээзи. Планныг даалгаларын болгаш бедиткен социалистиг хүлээлгелерин ай санында күүседип, чолаачылар чарыжының доктаамал тиилекчизи болуп келген. Ажыл-агыйжы төлептиг чолаачы — партия кежигүнүнге кандидат. Бо хүннерде ол часкы тарылга ажылдарында идепкейлиг киржип турар. Чоокта чаа О. Дарыма республиканың бөлүк мурнакчы оолдар, кыстары-биле Маадыр хоорайларга чедер экскурсияга чорааш, чедип келген. Ооң-биле кады чораан эжи — Бии-Хемде «Өөк» совхозтуң сүт-бараан фермазында мурнакчы тракторист Владимир Васильевич Сердюков база күш-ажылчы чедиишкиннерлиг. Ажыл-ишчи аныяк механизатор бедик күш-ажылчы көргүзүглерни чедип алган.

Бо ийи мурнакчы оолдарның кайызы-даа Тыва АССР-ниң Конституциязының төлевилели-биле таныжкаш, аңаа хей-аът кирип улам сорук кирген ажылдап турар.

ЧУРУКТА: О. Дарыма биле В. Сердюков.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

МЭЭҢ БОДАЛЫМ

Майның 12-де «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Конституциязының (Үндезин Хоойлузунуң) төлевилелин парлап үндүргенинге кончуг амырап, өөрүп турар мен. Бистиң республиканың Үндезин Хоойлузунда кижиниң бодап чораан бодалдарының боттанганын бадыткаан магалыг-чаагай сөстер сеткилди сергедип, аялга боп дыңналып турар.

62 чүүлдү номчудум. Ында мынча дээнин катап-катап кыйгырып орар-дыр мен: **«Төөгүнүң тураскаалдарын болгаш культураның өске-даа үнелиг чүүлдерин камгалаар дугайында сагыш салыры — Тыва АССР-ниң хамаатыларының херээ болгаш хүлээлгези болур».** Кончуг-ла шын бижиттинген чүүл.

Тураскаал дээрге чүгле даш кожээлерге хамаарышпас, ооң алыс утказы дыка хандыр болдур ийин. Бурун өгбелерниң чер-черде тургускулаан каан даш кожээлери база тураскаалга хамааржыр, оларны бүдүн турар кылдыр карактаары база кандыг-кандыг черлерде бар турарын тодараткаш, даңзылаары кончуг чугула.

Бистиң республикада тураскаалдар ниитилели бар. Кодээ Советтерде болгаш хоорайларда, совхозтарда, улуг-улуг бүдүрүлге черлеринде ооң эге организациялары база бар. Мен үргүлчү сургакчылаар кижи мен. Мээң барган кодээ Советимде ол черниң тураскаалдыг черлериниң даңзы-хараазын черле көрүп көрбээн мен.

Хензиг чижек. Бистер ам удавас алдан-маадырларның даштыкының каргыстарынга болгаш чурттуң феодалдарынга удур октуг-боолуг тура халааныындан бээр чүс чыл болур төөгүлүг үезин демдеглээр болгай бис. Дыка хөй маадырларны Улаастайга шаажылаанын төөгүнүң документилеринден билир бис.

Мен бодаарымга тус-тус черлерде чурттап турар хоочун кырганнардан айтырып тургаш, кандыг-кандыг черлерге кымның баштарын аскылап турганын тодараткаш, амдыгаащтан эгелеп ол черлерге мөңгеде турар тураскаалдыг чүүлдерни кылыры чугула.

Кодээ Совет төвүнге-ле Ада-чурттуң дайынынга киржип чораан ол чер чурттуг эки турачыларның аттарын онзалап бижигилээш, чурук-хөрүүн көргүскен тураскаалдыг самбыраны кылыры чугула. Дайын шөлүнге өлүрткен-даа, ам менди-чаагай чурттап-даа орар эки турачыларны бир дөмей чоннуң караанга тускайлап көргүзери—ёзулуг маадырлыг чоруктарны кылып чораан кижилерни тураскаалдыг кылдыр сактып бодап, оларның үлегеринге аныяктарны кижизидеривис ол болур. Бо болза бистерниң шуптувустуң херээвис болгаш хүлээлгевис. Бир чамдык черлерге чоруп чоруурга ол черге төрүттүнгеш, фронтудан ээп келбейн барган дайынчызын кончуг уттуп алган, ооң ады-сывы-биле кандыг-бир пионер отрядын азы бригада, ферманы безин адаваан болгулаар чоруктар бар.

Тураскаалдарга даш кожээлер, хая-даштарда сиилбип чурутулаан кижилер, бижиктиг даштар болгаш аң-араатаннар чурутулаан чалымнар, янзы-бүрү хевирлиг хорумнар, шивээлер, эрги буталар соргактары—черле чүү кирбес дээр. Тураскаалдың санынга кирип турар чүведер-ле хөй. Үжен чылдарда үнгүлээн «Шын» солуннуң эрги дугаарлары, ол үениң номнары, оон туржук даңгыт болгаш моол дылдарда номнар, сеткүүлдер, солуннар тураскаалга хамааржыр. Оларны чыып, Алдан-Маадыр аттыг музейге дыңнадыр азы шуут ынаар эккеп бээри—тураскаалды камгалааныывыс ол болур.

Бистиң алдарлыг кижилеривистиң кылып чораан херээ база төөгүнүң болгаш культураның тураскаалынга кирбейн канчаар. Кандыг-бир кодээ суурнуң баштайгы бажыңын, эге клувун кымнар туткаными, фронтуже чүгүрүк аъттарны кымнар Саян ажыр Абаканга чедир сүрүп чедиргенил? Бо база төөгүнүң айтырыынга кирип турар.

Тыва чуртунда бурунгу-даа, амгы-даа шагның тураскаалдары чер болганда бар, оларны камгалаарын Үндезин Хоойлуда бижиттингенин кыйгы кылгаш, келир үени бодап ажылдаалыңар.

Моңгуш КЕНИН-ЛОПСАН.

Алдан-Маадыр аттыг музейниң ажылдакчызы.

АЖЫЛ-ИШ-БИЛЕ ХАРЫЫЛААР

Бистиң амыдыралывыс хүн бүрү кайгамчыктыг, солун болуушкуннар-биле байлак. Тываның ажыл-ишчилериниң амыдыралынга онзагай болуушкун—ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Конституциязынга үндезилеттинген Тыва АССР-ниң чаа Конституциязының төлевилелин тургузуп, ону бүгү чонга чугаалажып көрүү-биле үндүргени болган.

Бо чугула документини мен радиодан дыңнаан, солундан номчуп таныжкаш, ниити бригаданың кежигүннеринге база таныштырып, бо дугайын чугаалажып көрдүвүс. Төлевилелди бистиң бригаданың кежигүннери бүрүнү-биле деткээн. Совет күрүнениң составынга Тываның каттыжылганының соонда экономика, культураның хөгжүлдези кончуг дүргең темп-биле чоруп келгенин көрүп, бистиң амыдыралывыстың чаартынганын, эрге-шөлээвистиң калбарганын магадап, бо бүгүге чоргаарланыр бис.

Тыва — Совет Эвилелиниң чечектелип орар аныяк республиказы. Бистер ооң хостуг, шөлээн хамаатылары болгаш аас-кежиктиг бис. Ам бистер хожудаңгай чоруктан уштунуп, боттарывыстың билиг-мергежиливис-биле Төрээн чуртка, өске бүгү акы-дуңма нациялар-биле кады бир демниг ажылдап турар бис. Бисте улуг чаартылгалар болгулаан. Ооң чижээн каш чылдар бурунгаар эл-шинниг, кара-кара хараганнарлыг черге каш өглер турган Кара-Дашты көрүңер, деңнеп көрүңер. Хөй каът улуг арыглал фабриказы, чурттаглга, культура бажыңнары тургустунган, үнелиг байлак — даг-дүгүн бүдүрүп, Төрээн чуртка бериш эгелээнин чүнүң-биле деңнээр боор? Бо бүгү ажыл-херектерге бистер база киржип, ажылдаар эргевисти күүседип турар бис.

Амгы хүннерде база бир чугула тудуг — Кызыл-Мажалыктың эът комбинадының 18 аал ишти чурттаар бажыңының тудуунда ажылдап турар бис. Бирги кварталда планывысты 120 хуу күүседип, тудугжу бригадалар аразынга тиилекчи болдувус.

Бо бүгү ажыл-херээвис Совет чазактың бүгү чүвени кижиге, кижиниң чаагай чоруунга дээш сагыш салыышкынынга харыывыс болур.

К. САЛЧАК,

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу.

КАТАП ТУРГУЗУУШКУН

Л. И. БРЕЖНЕВ

— Дүүн ээлчег дургузунда чүс бежен дөрт рубль ажылдап алдым. Нормада — алдан тос тууйбу чүве, а мен ийи чүс дөрттү салдым,—деп, ол чугаалай-дыр.

— Норманы үш катап ажырган!

— Ол хире— дээш, бригадир бажын согаш кылды.— Оон-даа хөйнү кылып болур турган. Бисте Тихонов үш чүс бежен хууну берген болгай.

— Шынар кандыгыл?—деп, айтырдым. — Силер отка өрттенмес тууйбу салып турар болгай силер, ында негелделер эң шыңгыы—дидим.

Ажылчыннар бот-боттарынче көрүштүлер: бо-даа мугулай дыттан эвес-тир дээрзин билип каапнар боор. Ындыг тууйбу салыры чүгле аар эвес, харын нарын херек деп кезээде санап келген. Тууйбу аразында тиг чартык миллиметрден ашпас ужурлуг. Тудугжу бүрүзүнүң соондан контролёр тиглерни тускай херексел-биле хемчеп чоруур. Чүге дээрге ээлген металл маңаа чыглыр болгай.

— Хөөдүкчү ылап хуваар — кол чажыт бо-дур — деп, Карпачёв чугаалады.—Бисте сүүк хөөдүг ажыглап турар, хүүрек-биле ап шыдавас сен. Тууйбу бүрүзүн үш талазындан өттүрер. А бис ону чаңгыс карбаш дээш чааптар кылдыр өөренип алган бис.

Тывынгыр кижилерниң чедиишкиннерин хандыр билип алгаш, оларның «чажыттары» ол хевээр чажыттар боол артпазын дээш бүгү чүвени кылырын оралдажыр херек. Удатпаанда мээң негээним ёзугаар эвилелдиң чылыг тудуунуң инженерлери И. Ф. Карпачёвка бодунуң ажылының аргаларын делгеренгей бижииринге дузалааннар, ындыг хевир-биле ол аргаларны Запорожье-даа, Днепропетровск-даа областарда хөй-хөй бригадалар ажыглап эгелээн.

Ындыг ужуражылгалар хөй болгулаан. Заводче азы тудугже бир-ле чорупканымда, аңаа үр доктаай бээр, кижилер-биле, чүү дээр ийик, чүгүртүр эвес, сеткил хандыр чугаалажыр турган мен. «Гигант» шахтага чеде бергеш, ажылчын хеп кедиңкеш, шахтёрлар-биле чугаалажып тура, чер адаанга беш бе, алды бе шакты уг-биле эрттирипкенимни сакты-дыр мен. Ындыг ужуражылга соонда кижилерниң сеткил-сагыжын, негелделерин, планнарын билип алыры белен.

Областа эң улуг, Петровск аттыг заводка — алдарлыг Петровкага дыка хөй баар турган мен. Обкомнуң бирги секретарын завод эргелекчизинге маңаа, ооң келиринге тускай белеткенип турган таварылгалар бар. Ынчалза-даа оруун безин кылайтыр ширбээш, чалаан черинче барбайн, корум-чурумга орта киирбээн суугулар артынче ээптер турган мен. Металлург дуржулгам дузалап турган: аныяк шаамда база-ла ындыг заводка чадаңың барык бүгү тепкиштерин одакчыдан инженерге чедир эрткен болгай мен.

Ол чорук ажылчыннар-биле харылзаага база дузалаан. Бирде бир, бирде өске бригада-биле чугаалашкаш, ажылчыннар, каң ээлдирикчилери, прокатчиктер-биле ужурашкаш, олар-биле кады завод столовазынга чемненип турдум. Ажыл-албан байдалынга чугаалаваан чүүлдерин орта мырыңай ак-кара чокка то каап бээр турганнар болгай. Оон кандыг-бир кабинетке чартык азы бүдүн шак олурупкаш, демдеглелдерни кыла шаап алыр мен, а кезээ партактивке чүгле ниити сорулгалар салырынга белен эвес, харын оларны ук бүдүрүлгениң тодаргай байдалы-биле холбап чугаалаар турган мен.

— Ажыы-биле чугаалажыыл, эштер. Силерге бүгү бодалымны илереттим, ам силер ажылчын ёзу-биле дорт чугаалаңар. Ажыл-херекти канчаар экижидип алыр бис? Чүү шаптыктап турарыл? Бистиң курлавырларывыс кайдал?

Ындыг таварылгаларда шүгүмчүлел куруг эвес, а бадыткалдыг болгаш боттуг болур.

Номчукчулар дүрүмчээн ындыг айтырыгны салып болур: өске кижилер кижизидерде чүү боор, а шүгүмчүлелди автор боду канчаар хүлээп ап турган ирги? Шын сеткилим-биле харыылаайн: бергедеп хүлээп алыр кижи мен, ындыг болбас арга база чок боор. Шүгүмчүлел шоколад эвес, аңаа кижи канчап ынак боор. Чемени чүгле сыйбап, хоозун кижи тайбын сеткилдиг дыңнап болур болгаш ону ныжыргылааш, ол-да дораан уттуптар. Бир катап Днепропетровскиге областың комсомол конференциязынга (1948 ч. февраль) ол темага тускай доктаагаш мен. Бир эвес мени кым-даа шүгүмчүлевээн болза, чем чип шыдавас мен деп тер кижи бистиң аравыста чок дээрин билир мен деп ынчан чугаалаан мен. Ынчалза-даа шүгүмчүлелден ёзулуг большевиктер улам шудургу апаар, таарзынмаан чоруктан чидиг сорук, эки ажылдаар күзел төрүттүнер.

Амыдыралымда янзы-бүрү сагындырыгларны дыңнаар ужур мээң таваржып турулаан, чамдыкта, чежемейниң-даа берге болза, олардан хензиг-даа бол шын чүүлдү тып алырын оралдажып, шыңгыы түңнелдерни кылып чораан мен, ол чорук алызында барып мээң бодумга-даа, ажыл-херекке-даа ажыктыг болуп турган. Ниитизи-биле, үстүнден шүгүмчүлелди кандыг-чүү-даа бол, черле хүлээп алыр чүве, адаандан шүгүмчүлел оон нарын болуп турар. Чамдыкта хорадаан ораторну дыңнааш, ковацайның олургулаар сен: «Эки-ле ынчап турзуң харын, кончуг ёра!» Ынчалза-даа арыг сеткилим-биле чугаалап шыдаар мен: адымга болгаш санал-оналдарның соонда мени шүгүмчүлээн кижилерге хамаарылга өскерткениим таварылга мээң чаңгыс-даа турбаан. Бо бүгү кезээде кандыг-даа уржуктар чок артар турган.

Днепропетровскиге партияның Октябрь райкомунуң секретары Николай Романович Мироновтуң шүгүмчүлелдиг сөстери мээң оңза уттуп-дурбас кылдыр артып калган. Онзагай аажы-чаңныг, дидим кижи чүве. Университеттиң бешки курузундан фронтуже эки турачы боор чорупкан, эрес чаалажып чораан, аар балыглаттырган, ынчалза-даа хөглүг аныяк эр, эки спортсмен боор артып калган. Ол биске дээди өөредилгелерлиг улуг районга ажылдап турган, Студентилер ордузун катап тургускан ажыл ооң эгелээшкини болгай. Бистиң конференцияларывыска Мироновтуң саналдары чугула айтырыгларны чидиг болгаш дидим көдүрер талазы-биле бага ылгалып турган. Бир эвес партия хоорконунуң азы обкомунуң ажылында четпестерниң дугайын чугаалаар болза, ол овуузунавас, каас-коя домактар дилевес, а тодаргай ажылдакчыларның аттарын, ооң санында мээң адымны база адаар турган.

Борта чүнү чугаалаарыл? Аңаа дөмей саналдарны дыңнап шаг болган мен, сактырымга, олар бүгү чүвеге дөгерези чоптуг турбаан, чүге дээрге ол айтырыгларны баштайгы хүнден эгелээш бодум тургузуп, ораторларның негеп турар чүүлдерин чедип алырын база бодум оралдажып турган болгай мен. Ынчалза-даа, ол дугайын чугаалап турар болганда, ам-даа ону чедип албаан-дыр мен деп бодап турган мен. Хажыызындан көскү Миронов ажыл-херекти эдип алырын күзеп, ол дээш сагыш човап турар-дыр, ооң шүгүмчүлели чүгле ону барымдаалаан-дыр деп чүве ынчан мээң тодаргай турган, ынчангаш аңаа мээң хамаарылгам чүгле эки эвес, харын Днепропетровскиге-даа, кажан Николай Романович СЭКП ТК-ның аппарадында ажылче шилчий бергенде, Москвага-даа, ооң мырыңай самолётка озалдадан өлгенинге чедир найыралдыг артып калган.

Ам 1948 чылда областың партия конференциязынга болган шүгүмчүлелге харыыга чүнү чугаалаанымны (стенограмма ёзугаар) көргүзейн:

Эш Брежнев. Бүгү саналдарны кичээңгейлиг дыңнадым. Шүгүмчүлел бистиң областың партия организациязының аңаа-даа, удуртукчу-даа чамдык ажылдакчыларын ээлээн эпчок байдалга таварыштырган боор деп чугаалазымза частырыг болбас боор. Ол шүгүмчүлелдиң хөй сөстерин бодумга хүлээп алганымны, ол дээш сагыш аарып турарымны чугаалаар апаар мен, ынчалза-даа бис ол шүгүмчүлелден боттарывыска түңнелдерни кылыр ужурлуг бис. Ол эпчок байдал, ол иштики дүвүрел биске, большевиктерге алызында идепкейни, шудургу чорукту, шүгүмчүлелде айыттынган четпестерни улам дүрген чайладырынче чүткүлдү көдүрүп үндүрер ужурлуг. Бодумга чүгле ындыг түңнелди хууда кылып ап тур мен.

Шүгүмчүлелдиг саналдарның хөйү ажыл-херектиң чүгле багай байдалдарын херечилеп турар деп бодап болбас. Хамаарылга мында дедир болуп турар: ажык, чонга көскү шүгүмчүлел хөй болган тудум, ажыл-херектер эки чоруп турар дээни ол. Днепропетровскиниң ажыл-ишчилери улус ажыл-агыйын катап тургузарының болгаш хөгжүдериниң дөрткү беш чыл планын чедиишкинниг доосканнар. Бистиң областа тарылга шөлү дайын мурнунда хемчээлди ашкан. Петровка, Дзержинга болгаш өске-даа хөй заводтар база бүдүрүлгениң дайын мурнундагы деңнелин ажа бергеннер. Криворожье биле Никопольдуң шахталары катап тургустунган болгаш Мурнуу чүктүң болгаш чурттуң Төвүнүң металлургия үлетпүрүн руда-биле хандырып эгелээн. Дайыннардан эң аар-берге дайынның Приднепровьеге чедирген уржуктары, балыглары эттинген.

Улус ажыл-агыйын катап тургузарының үе-чадазы 1950 чылга чедир доозулган деп чугаалап болур бис. Обкомнуң бирги секретарының ажыл-херектериниң хемчээли чүгле кызырылган эвес, харын чаа солун чүүлдер-биле немешкен. Шевченко аттыг театрның артистери мээң дүжениниң ийи хире шакка чедир олурганнарын утпаан мен. Оларның репертуарында классиктиг чогаалдар чүге чогун тайылбырлап, чуруктастаалганың кончуг бергезин, ойнап кедер хептиң чедиишпезин хомудап чугаалааннар. Ол бүгүнү хандыр көрүп, оларга дуза көргүзер ужурлуг турган. 1949 чылда суг спортунуң талазы-биле бүгү-эвилел маргылдаазын биске эрттирген, аңаа хамаарышкан ажылдар база хөй болган. Олар биске аар чүък болбаан, харын өөртүп турган деп чугаалаар ийик мен. Ол чүл дээрге, кижилер культураже, уран чүүлче, спортче чүткүп турар үе чедип келген-дир— ол катап тургузуушкунуң база бир херечизи-дир. Кажан хостуг шактар тывы бергенде, бодум база стадионче чоруп турган мен. Шагдагы-ла удурланыкчыларның — Запорожье биле Днепропетровскиден «Металлург», «Сталь» футбол командаларының маргылдаалары онза солун турган. Шын сеткил-биле чугаалаарга, оларның кайызы-даа дээш деңге «аарып» турган мен.

Мээң кабинедимге боттарының төлевилелдерин тудуп алган архитекторлар, каасталга эскизтерин тудуп алган чурукчулар, бот-тывынгыр уран чүүлдүң режиссёрлары, дээди өөредилге черлериниң ректорлары, спорт мастерлери, эртемденнер, башкылар, эмчилер үргүлчү кээп турар апарганнар. Ол үеде чехословак коммунистерниң шылгарааңгай удуртукчузу Климент Готвальд-биле ужурашканымны маңаа немеп каайн. Элээн каш шакты бис эш хуунуң байдалынга кады эрттирдивис, ол мээң социалистиг Чехословакияның хөгжүдериниң планнарын таныштырды, мен бистиң улустарывыстың аразында найыралды ханыладырының дугайын болгаш Праганы хостаарынга канчаар киришкенимни сактып чугааладым.

Бөгүн социалистиг чурттардан өңнүктер-биле, хөгжүп орар чурттардан аалчылар-биле, капиталистиг чурттарның толээлекчилери-биле ындыг ужуражылгалар областарның партия комитеттериниң удуртукчуларының практиказында улам калбарган, харын олар боттары база даштыкыже улам хөй барып турар апарганнар, ол чорук оларның ажылын партияга болгаш чонга улам чугула болдуруп турар. Обкомнуң бирги секретарындан кайы хире хөй чүүлдерниң хамааржырын, ол бистиң партиявыста кайы хире нарын, берге болгаш харыысалгалыг хүлээлгелерни күүседип турарын хууда дугуржулгамдан билген мен.

* * *

Эрткен оруумче хая көргеш, Приднепровьеге туюлунга чедир берген чылдарымны сактып келгеш, чүчүлүг бүдүрүлгелерниң болгаш чечектелген тараа шөлдериниң кайгамчыктыг чери-биле ынчан база катап төрелдешкен мен деп чугаалап шыдаар мен. Ол бай черниң ажылчыннары, колхозчулары, тудугжулары, инженерлери, агрономнары, эртемденнери-биле кады ажылдап турганымга өөрүүр мен.

«Каяа төрүттүнген сен, оон кайнаар-даа чорба» деп орус үлегер домак бар. Бөгүн ол арай эргижирээн боор. Чуртту чаартырынга, коммунизмни тургузарынга идепкейлиг киржир дээш чүс-чүс муң, миллион-миллион совет патриоттар партияның кыйгызы-биле төрээн бажыңнарын каггаш чоруп турарлар. Бергелерни болгаш тиилелгелерни эрттирген, ажылдап турган, дериин төккен чери оларга ханы ынак, онза эргим апаар.

Мен, кажан төрээн черимге баргалымда, Днепрниң эриктериниң каасчаражын чүгле магадап көөр эвес, харын ол орук мээң үемде кылдынганы, ол Культура ордузу болгаш ол заводтар, электростанциялар, шахталар, ол кудумчулар, колхозчу суурлар мен ажылдап турумда туттунган, оларда мээң күш-ажылымның, мээң бодалдарымның, мээң өөрүшкүмнүң болгаш уйгу чок дүннеримниң кезик-чамдыы бар дээрзин сактып кээр мен...

(Төнчүзү. Эгези №№ 112, 113, 114, 115, 116, 117 «Шында»).

Продукция бүдүрүп үндүрериниң хемчээли 35 хуу ажыг өскен-даа болза, Курекиниң «Химволокно» каттыжыышкынының технологтуг херекселдеринге чылда суг чарыгдалдарын дөрт миллион кубометрге эвээжеткен; атмосфераже болгаш хемнерже хоралыг чүүлдерни үндүрери 10 катап кызырылган. Бүдүрүлге черинде тургускан хөй-ниитиниң техниктиг комитединиң ажыл-чорудулгазының, бойдуска хумагалыг хамаарылганың түңнели ындыг болган.

ЧУРУКТА: комитеттиң кежигүннери—септелге слесары И. П. Аверкин, суг хандырылгазының цехиниң начальниги А. Я. Николаенков, бойдуска хумагалыг болуруның хөй-ниитиниң техниктиг комитединиң даргазы И. Н. Аксенко болгаш суг хандырылгазының участок начальниги С. С. Лосев олар.

О. СИЗОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникасы).

ТОДАРГАЙ АНАЛИЗТЭЭН

(СЭКП Кызыл хоорком унуң пленумундан)

СЭКП обкомунуң VII пленумунуң түңнелдериниң болгаш партияга хүлээп алыышкынны болгаш анаяк коммунистерни кижизидерин СЭКП-ниң XXV съездизиниң негелделеринге дүүштүр улам ыңай экижидер талазы-биле хоорайның партия организациязының сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан партия хоорко мунуң пленуму бурунгу хүн болуп эрткен.

— СЭКП-ниң XXIV база XXV съездилериниң шиитпирлерин удуртулга болдурбушаан, партияга хүлээп алыышкынга чаңгыстап шилип алырының принциптерин сагывышаан, хоорко мунуң бюрозу, хөй-хөй партия эге организациялары эң төлептиг кижилер-биле партийжи хүрээлеңни немеп өстүрер дугайында доктаамал сагыш салып турар — деп, пленумга илеткел кылган СЭКП хоорко мунуң бирги секретары **Н. И. Пожидаев** чугаалаан.

Илеткелчи болгаш санал берген эштер партия тургузуунуң бо чугула айтырыынга холбаштыр найысылалдың партия организациязында ажыл-херекти ханы, тодаргай анализтээннер. Маңаа холбаштыр партия эге организациялары чамдык эки дуржулганы чедип алганы чугаажок. Сөөлгү он чылда хоорайның партия организациязының составы 25,4 хуу немежип өскен. СЭКП-биле бодунуң салым-чолун тудуш холбаштырар дээн эң төлептиг кижилерниң саны улам көвүдеп турар. Коммунистерниң үштүң бир хире кезии үлетпүрде, тудугда, транспортта ажылдап, шуут-ла материалдыг бүдүрүлгеде хаара туттунган. 1975 чылдан эрткен чылга чедир тудугда коммунистерниң саны 30 хуу, тудуг үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринде — 2 катап өскен.

Ажылчын аңгының төлээлекчилерин, материалдыг бүдүрүлгеде ажылдап турар кижилерни СЭКП-ге колдады хүлээп алыр дугайында партийжи съездилерниң айтыышкыннарын күүседиринче кичээнгей күштелген. Бир эвес 1970 чылда партияга чаа хүлээп алдынганнарының 29 хуузу ажылчыннар болуп турган болза, эрткен чылын олар 65,4 хуу болган. Бо чылдың 4 айларында СЭКП кежигүнүнге кандидатка хүлээп алганнарының 63,2 хуузу ажылчыннар. Оларның аразында республика типографиязында дептерлекчилер бригадири, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады О. А. Блинова, «Росводпром» каттыжышкынының демир-бетон кылыглар заводунда хептекчилер бригадири В. А. Тагба, 48-ки тудуг эргелелинде шеверлекчилер бригадири В. Б. Борбак-оол, № 2 АТБ-де чолаачы Е. А. Кузовлев болгаш өскелер-даа бар. Бир эвес 1970 чылда партияга кандидаттап киргеннерден комсомолчулар чүгле 20 хуу турган болза, а эрткен чылын оларның саны 62,3 хуу четкен.

Чамдык партия эге организациялары хүлээп алыышкынның айтырыын кичээнгейлиг көрүп, бүдүрүлгениң участоктарының структуразында тодаргай байдалдарны барымдаалап, оларны коммунистер-биле быжыглаар дугайында сагыш салып, СЭКП-ге кирериң күзээшкиннериниң политиктиг база ажыл-херекчи шынарын хандыр сайгарып көрүп турар. Бо талазы-биле илеткелчи болгаш санал берген эштер: «Тыва тудуг» тресте партком секретары **С. Г. Краспоперов**, «Росводпром» каттыжышкынының демир-бетон кылыглар заводунда парторганизация секретары **С. Н. Сапова**, пассажирлер АТБ-зинде парторганизация секретары **М. А. Кудрявцев**, хоорайның харылзаа белдириниң начальниги **Г. И. Насюрюн**, типографияда, республиканың авиабүдүрүлгезинде партия эге организацияларының секретарьлары **В. Н. Голубков**, **П. Т. Елкин** болгаш өскелер-даа тодаргай чижектер-биле көргүскен.

— Каш чыл бурунгаар бистиң партия эге организациявыс чүгле 8 коммунистиг турган. Ындыг эвээш кижи бүдүрүлгениң аңгы-аңгы участоктарынга партийжи салдарны күштелдирери берге болгай. Ону барымдаалааш, партбюро мурнакчы ажылчыннарны партияга шилип алырының айтырыынче кичээнгейни күштелдирген, ынчангаш ам бисте коммунистерниң саны 19 чедир өскен — деп, С. Н. Сапова чугаалаан. Өске партия организацияларында ышкаш, бо организацияда база-ла партияга кирерлерден оларга рекомендация бергеннерден негелдени бедиткен. Оларның дыңнадыгларын, отчёттарын партбюрога, коммунистерниң хуралдарынга доктаамал ап турар.

Партийжи хүрээлеңниң өзүлдезинче, ооң шынар составын экижидеринче ол ышкаш хоорайның харылзаа белдиринде, № 48 тудуг эргелелинде, типографияда, Кызыл садыгда, Тываның электри четкилеринде болгаш өске-даа чамдык коллективтерде партия эге организациялары улуг кичээнгей салып турарын пленумга демдеглээн.

Ооң-биле чергелештир СЭКП-ге хүлээп алыышкынның база анаяк коммунистерни кижизидериниң талазы-биле найысылалдың партия организацияларының чорудуп турар ажылдары СЭКП-ниң XXV съездизиниң база Киргизияның партия организациязының бо айтырыга холбаштыр ажылының дугайында СЭКП ТК-ның доктаалының негелделеринге ырак четпейн турарын пленумга илеткелчи болгаш санал берген эштер шүгүмчүлээннер. Ылангыя «Тудуг кезектери» комбинат, хана материалдары кылыр завод, «Востоксантехмонтажтың» КМК-зы, тууйбу заводу, эът комбинады, № 3 АТБ, сайгарылга баазазы ышкаш чугула бүдүрүлгелерде коммунистерниң саны дыка эвээш.

Чамдык бүдүрүлгелерде коммунистерниң саны өзерден, харын эвээжеп турар. Үлетпүрде, тудугда база транспортта 54 партия организацияларының 16-зында, ооң иштинде «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинде, хлеб заводунда, сүт комбинадында, «Кызыл тудуг» эргелелинде, автокомбинатта мурнакчы ажылчыннарны болгаш специалистерни СЭКП-ге хүлээп алырынче кошкак кичээнгей салганындан сөөлгү чылдарда оларда коммунистерниң саны кызырылган. Ол ышкаш улус ажыл-агыйының ол-ла адырларында ажылчын комсомолчуларны болгаш херээженнерни партияга шилип алыр ажылдың деңнели ам-даа чогуур негелдеге чедир тургустунмаан.

«Партияга хүлээп алыышкынның болгаш СЭКП кежигүнүнге кандидаттарны кижизидерниң талазы-биле Киргизияның партия организациязының ажылының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында партияга кирерлерниң политиктиг, ажыл-херекчи болгаш моральдыг шынарын бүгү талалыг хынап көөрүн хандырарын, хүлээп алыышкын дугайында айтырыгны партияның ажык хуралдарынга чугаалажырының эргежок чугулазын айыткан болгай. Ол негелделерни чамдык партия организациялары четпес күүседип турар. Ындыгларга пассажирлер АТБ-зинде, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинде, хууда чагыг-биле хеп даараар фабрикада партия организацияларын хамаарыштырып болур. СЭКП-ге кирерлерниң билдиришкинин баштай партбөлүктерге, цех организацияларынга сайгарып көрбейн, дүвү-далаш-биле ниити хуралдарга чугаалажыр фактылар авиабүдүрүлгеде болгаш өске-даа коллективтерде партия организацияларынга турган.

СЭКП кежигүнүнге кандидат стажының ужур-дугазын улам ыңай бедидериниң, СЭКП-ге кирерлерге рекомендация бээрлерниң харысалгаазын күштелдирериниң, кандидаттарның болгаш анаяк коммунистерниң идей-политиктиг кижизидилгезиниң айтырыгларынче пленум улуг кичээнгейни угландырган. Парторганизация бүрүзүнүң дайынчы арга-шинээзи, организакчы ажылының деңнели бүдүрүлгеге болгаш хөй-ниити ажылынга оларның авангардчы ролюндан база идепкейинден дорт хамааржыр апаар. Ынчангаш даандырган ажыл-херек дээш оларның харысалгазын бедидери, партийжи сагылга-чурумну улам быжыглаары эргежок чугула.

Партийжи ажылдың стилин улам сайзырангайжыдып, ажыл-агый чорудулгазынга удуртулганың деңнелин бедидип, маңаа холбаштыр СЭКП-ниң XXV съездизиниң негелделерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга чораан берген айтыышкыннарын болгаш сүмелерин хажык чокка удуртулга болдуруп, күүседирин, эш Леонид Ильич Брежневтиң «Катап тургузуушкун» деп ажылында партажылдың байлак дуржулгазын калбаа-биле ажыглаары эң чугула сорулга дээрзин пленумга айыткан. Чугаалашкан айтырыгның талазы-биле тускай доктаалды пленум хүлээп алган.

С. ШОЙГУ,
«Шынның» тускай корреспондентизи.

Хову-Аксы ажылчын суурнуң чурттакчылары чыл келген тудум немежип, ооң тудуг суурну улам калбарып турар. Суур чурттакчыларының дең кезии — херээженнер. Оларның аразында кызымаккай күш-ажылы-биле суурнуң, коллективтиң хөй-ниити ажылдарынга идепкейлиг киржип, чоннуң хүндүткелин чаалап алганнар хөй. Оларга хамаарыштыр «Тыва кобальт» комбинаттың электриги Т. И. Чернухина, Хову-Аксы суур Советиниң ажылдакчызы В. М. Лакпа, комбинаттың ламповщицазы Ч. Т. Содунам дээш өскелерни-даа адап болур.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) Тамара Ивановна Чернухина, Валентина Маадыр-ооловна Лакпа, Чечек Тюлюшовна Содунам.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ООЛДАП ЭГЕЛЭЭН

«Малчын» совхозтуң төрүүр бир чүс алдан дөрт белери апрельдиң ийиги чартыындан бээр оолдап эгелээн. Амгы үеде совхозтуң кодан чылгызында 76 белер кулуннапкан болгаш төрүттүнген кулуннарны чылгычылар Моңгуш Сортай-оол, Салчак Очак-Кара, Хертек Алдын-оол менди камгалап алган.

Совхозтуң хоочун чылгычызы Моңгуш Сортай-оол кодан чылгызын Мөген-Бүрен хемниң бажының делгем одарларынга кыштаткаш, Каргы хемниң бажында чүм оът-сигенниг, суггаттыг, арга-арыгларлыг черлерде ам эккелген.

Ол хемниң бажында делгем, чаагай ховулар, бүүрээлер, кужурлуг шык-шыналар — чылгы малдың чаш төлүн менди хүлээп алырынга, ону доруктурарынга дыка таарымчалыг. Улуг чылгычы Моңгуш Сортай-оол, ооң дузалакчылары Хертек Алдын-оол, Салчак Очак-Кара, Хертек Сединек олар Тыва АССР-ниң бирги Конституциязының төлевилели-биле танышкаш, анаа сорук кирип, өңгү беш чылдың үшкү чылында чүс беге өнааштыр 95 кулуннарны камгалап алыр деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алгаш, ажылдап турарлар.

А. БЕГЗИ.

Мөңгүн-Тайга район.

Часкы хову ажылдары

БАЙДАЛ ЧАҢГЫС ААЙ ЭВЕС

Барын-Хемчик районнуң көдээ ишчилери часкы хову ажылдарын кыска хуусаада, бедик агротехниктиг деңнелге эрттирер дээш, бо чылын багай эвес белеткенген. Районнуң ажыл-агыйлары 4736 га черниң шытын базырар планын кыска хуусаада организастыг чоруткан. Ам часкы чер андарылгазын болгаш тараа культураларының чаштырылгазын массалыы-биле чорудуп турар. Май эгезинден бээр ниитизи-биле 2260 га черге часкы чер андарылгазын чорудуп, 796 гектар шөлге тараа культураларын болгаш чаңгыс чылдыг сигенни чаштырган.

Ажыл-агыйларда суггарылганың шынарын хынаар тускай комиссияларны тургускан. Оон аңгыда, тарылганы шынарлыг, чогуур үезинде чорудары-биле район штавын тургузуп, партия, совет ажылдакчыларны түс-түс черлерде быжыглаан.

Бо хүннерде районда 29 суггатчы звенода 161 кижи ажылдап, 3037 гектар черге часкы суггарылганы чоруткан. Суггаттыг шөл 10 муң гектар. Ажылдап кылган хемчеглер ёзугаар хүнде-ле 280 суггатчы ажылдап, 300 гектар черни суггарып турган, часкы суггарылганы май 20-де доозар ужурлуг турган, теми оожум болгаш ажылдап турар кижилер эвээш болгаш, ол хуусаада часкы суггарылга доозулбаан.

«Шекпээр» совхозта суггаттыг чер эвээш. Ынчалза-даа совхозтуң удуртукчулары суггарып болур хире черлерни ажыглаары-биле элээн ажылдарны кылган. Аянгаты, Бичи-Тей салбырларынга бо чылын 200 ажыг гектар черниң дажын, хараганын аштап ажыглаарын шиитпирлээш, ажылды чорудуп турар. Ында 20 ажыг кижи хаара туттунган.

Бичи-Тей салбырының Даг-Ужунда төп бригадазынга чеде бээривиске, суггатчылар, механизаторлар чаа чемненип доосканы, ажылдап чоруп турлар. Мында тараажыларның аъш-чемин организастааны эки. Ажыл-иштиң кайгаар чоруп турарын кол гидротехник Кинсан Кызыл-оол, бригадир Валерий Саая олардан сонуургадывыс:

— Ниитизи-биле совхозта 8 звенода 42 суггатчы бар. Олар 477 гектар черни суггарган. Суггарып болур хире бүгү-ле черлерни ажыглаар хемчеглерни ап, чаа кур черлерни суггардывыс. Суггатчыларның ажылдаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургустувус. Оларның аразында социалистиг чарыш калбарган. Чарыштың мурнуку одуруунда Моңгуш Омунаар биле Моңгуш Санчыдыр оларның звенолары чоруп турар — деп, Кинсан Кызыл-оол чугаалады.

Суггаттыг шөлү хөй «Барлык» совхозтуң делгем ховуларында ажыл-иш хайнып-шыкпыныг. Совхозтуң төп салбырында 13 трактор чер андарылгазында, 5 агрегат үрезин чаштырыышкынында. Совхозтуң кол кичээнгейин база-ла суггатче угландырган. Суггатчылар чурттаар тускай вагон-бажыңнарны кылгылаан. Совхозта 7 суггатчы звенода 40 кижи бар, олар 1150 гектар черни суггарган.

— Суг эвээш болуп турары-биле суггатчыларны немевейн тур бис. Чоорту оларның санын көвүдедир бис — деп, кол гидротехник Моңгун-оол Сарыглар тайылбырлады.

Эрткен чылдыынга деңнээрге, сугнуң эвээжи шын. Ынчалза-даа чамдык звеноларның бугаларында сугнуң хемчээли хөй, а суггатчылар эвээш. Ынчангаш суггатчыларны ам-даа немээри чугула. Суггатчыларга аъш-чем продуктуларын неделяда ийи катап чедирип бээр, ону суггатчылар боттары белеткеп алыр. Чамдык суггатчы звеноларда чем хайындырып ижер пашсава чедишпес, суугузу чок, анаа даш оожук салгаш одаглаңныр.

Барлыктың төп бригадазында механизаторлар чурттаар ниити бажың, столовая, кызыл-булуң бар. Столовайда повар Күжүгет Сайын механизаторларга хүн бүрүде амданныг аъш-чемнерин кылып берип турар. Кызыл-булуңга суггатчылар, механизаторлар хостуг үезинде бо-ла чеде бээр. Ону дерип кылганы эки. Мында часкы хову ажылдарының планын, суггатчыларның, механизаторларның социалистиг хүлээлгелерин, ажыл төлевирин көскү черлерде аскылаан. Оон аңгыда ойнаар чүүлдер: шахмат, шашки, бильярд бар.

Ынчалзажок мында четпестер база бар. Партийжи политмассалыг ажылдың планы чок, кино, концерт, лекция, беседа чаңгыс-даа катап болбаан. Телевизор ажылдавас. Чаа солун, сеткүүл эккелбес, көжер библиотека ам-даа келбээн. Черни чарып, чаштырып турарының шынары багай. Ажылга бир шаптыктап турар чүүл — солидол чогу. Совхозтуң чаңгыс бензовозу нефтебаазадан кывар-чаар материалдар алгаш, оңу тракторларга чедиштирип шыдавайн турар.

Ипатовчуларның дуржулгазы-биле комплекстиг отрядтар районнуң ажыл-агыйларында тургустунган-даа болза, олар чогуур негелде ёзугаар ажылдавайн турар. Часкы хову ажылдарының темпизи «Доң-Терезин» совхозта куду. Ында ажыглалга кирер ужурлуг Элегейниң суггарылга системазын ам-даа доospайн турар.

Х. МОНГУШ,
«Шынның» корр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

КИЧЭЭНГЕЙНИҢ ТӨВҮНДЕ

МЕХИКО. (СЭТА). Москвада боол турар совет-мексика чугаалажыышкыннар Мексиканың парлалгазының, радиозунуң болгаш телевидениезиниң кичээнгейиниң төвүнде турар.

Мексика күрүнениң баштыңынга аалдар болдуруп, Кремльдиң Улуг ордузунга эрттирген дүштеки шайлаашкынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң болгаш Х. Л. Портильонуң чугааларын «Ультимас Нотисиас» болгаш «Овасьонес» солуннар парлаан.

Совет удуртукчу чепсегленишкиннериниң дүжүрериниң айтырыынче улуг кичээнгейни угландырган болгаш КНО-нуң Кол Ассамблеязының ам болур тускай сессиязынга бүгү күрүнелер, ооң иштинде кава-даа каттышпаан күрүнелер болгаш Мексика чепсегленишкиннерни дүжүрериниң айтырыын шиитпирлээринге боттарының ажыктыг үлүүн киирер дээранинге бүзүрелин илергейлээн деп «Ультимас Нотисиас» солун онзалап демдеглээн.

Бодунуң национал экономиказын хөгжүдеринче, бодунуң бойдус байлаан даштыкы капиталдың үптээшкининден камгалаарынче мексика улустуң күжениишкиннерин совет улус билип турар дээранниң дугайында Л. И. Брежневтиң состерин солуннар көскүзү-биле парлап турар.

Москвада эртип турар чугаалажыышкыннар «чүректиң ханызындан база бот-бодун билчириниң байдалынга эртип турар болгаш ооң түңнелдери кайы-даа талага улуг ажыктыг болур» деп башкарыкчы Институт-революция партиязының национал күүсекчи комитединиң даргазы Карлос Сансорес Перес чугаалаан.

Мексиканың президентизиниң ССРЭ-же аян-чоруу социалистиг чурттар-биле садыг, эртем-техниктиг болгаш культура харылзааларын калбартырының оруунга чугула базым болур деп, социалистиг улусчу партиядан конгрессте депутат Франсиско Ортис Мендоса демдеглээн.

Совет удуртукчуларның президент Лопес Портильо-биле чугаалажыышкыннары Мексиканың социалистиг чурттар-биле харылзааларынга чаа үе-чада болур болгаш делегейде дүшкүүрлүг чорукту чавырыдырарының чорудуушкунун быжыглаарынга идиг бээр деп, Мексиканың Коммунистиг партиязының ТК-ның чиңгине секретары Арнольдо Мартинес Вердуго демдеглээн.

DANGER
ADIOACTIVE

Нейтроннуг чепсекти «бүдүрүп үндүрериниң чүгле түр соңгаарладыр» дугайында Ак бажыңның шиитпири Каттышкан Штаттарда хөй-ниитиниң килеңнээшкинин болдурган.

Чоокта чаа тайбың дээш америк демиселчилер Нью-Йоркка онзагай чыскаалды чорутканнар (чурукта). Нейтроннуг бомбаның частыышкынының уржуктарын олар ынчаар көргүскеннер.

В. РЕШЕТИЛОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникасы).

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН ЭВИЛЕҢ ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН

БУДАПЕШТ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устинов баштаан совет шериг делегациязы ВУР-да албан хуузунуң найыралдыг аян-чоруу чүректиң ханызындан акы-дуңма найыралдың байдалында эртип турар.

Делегацияның кежигүннери республиканың эң улуг үлетпүр бүдүрүлгелериниң бирээзи — Секешфехерварда «Видеотон» заводка аалчылар болуп чораан. Радио болгаш телевизия техниказын, электрон-саналга аппаратуразын кылып үндүрүп турар ол бүдүрүлге Совет Эвилелиниң эртем-шинчилел албан черлери болгаш бүдүрүлгелери-биле идепкейлиг кады ажылдап, бүгү продукциязының үштүң бир хуузун ССРЭ-же чорудуп турар. «Видеотоннуң» чиңгине директору И. Папп эң чаа кылыгларны чогаадып кылырынга болгаш бүдүрериңге коллективтиң чедиишкиннериниң дугайын аалчыларга чугаалаан. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның электрон-саналга машиналарының чаңгыс аай системазында кирип турар «Р-10» электрон-саналга машиналарын кылып үндүрүп турар цехти делегация эргип көрген.

Ол-ла хүн совет шериг делегациязының кежигүннери Лайошкомаром суурда «Победа» дээр көдээ ажыл-агый кооперативинге барып, тараа культураларын тарып өстүрериниң мурнакчы аргалары-биле, мал ажылының хөгжүлдези-биле танышкан.

ДАЙЫНЧЫЛАРГА АЛЛДАП ЧОРААН

БУДАПЕШТ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устинов баштаан совет шериг делегация Венгрияга албаның найыралдыг аян-чоруун кылып турганының үезинде шериглерниң Мурнуу бөлүүнге барып чораан.

Д. Ф. Устиновту болгаш делегацияның өске-даа кежигүннерин дөрт дакпыр орденниг танк полугунуң дайынчылары чүректиң ханызындан уткаан, аалчылар бот-составтың амыдыралы-биле танышкан болгаш дайынчы машиналарны парыгын көрген.

Кезектиң дайынчылары-биле камгалал министриниң ужуражыышкыны чылыг болгаш өөрүшкүлүг байдалга эрткен. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң изиг байырын Д. Ф. Устинов бот составка дамчыткан, СЭКП-ниң XXV съездизиниң айыткан сорулгазын күүседир талазы-биле совет улустуң маадырлыг ажыл-ижин чугаалаан болгаш дайынчы база политиктиг белеткелге чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун дайынчыларга күзээн.

ССРЭ-ниң камгалал министри шериглерниң Мурнуу бөлүүнүң удуртукчу составы-биле ужуражып турганш, шериг кезектериниң болгаш каттыжыышкыннарының дайынчы белеткелин улам ыңай бедидер талазы-биле тодаргай сорулгаларны салган.

КАННЫҢ КИНОФЕСТИВАЛЫ АЖЫТТЫНГАН

КАНН. (СЭТА). Францияның курорт хоорайы Канн ийи неделяның дургузунда делегей кинематографының найыралы болур. Делегейде эң-не калбак төлээлелгелиг фестивальдарның бирээзи — делегейниң чаңчылчаан кинофестивалы ында үжен бирги удаа ажыттынган.

Бо чылын Канның кино шуулганында 50 чыгам чурт төлээлеттирген. Француз, итали, совет, америк, венгр болгаш поляк фильмнер-биле кады Бразилияның, Кубаның, Мексиканың, Марокконуң болгаш өске-даа күрүнелерниң кинематографистериниң кино чогаалдарын көргүзер.

Чер ортузу далайның кыдыында бо хоорайның кудумчуларында янзы-бүрү дылдарда чугаалар бо хүннерде дыңналып турар. Ында барык 40 муң артистер, режиссёрлар, операторлар, кинематографияның өске-даа профессияларының төлээлекчилери болгаш кинонуң хөй санныг хандыкшылдыглары чедип келген.

Маңаа ийи неделя дургузунда каш-даа чүс уран-чечен, документалдыг болгаш уругларга киноларны көргүзер. Долу метражтыг уран-чечен 25 фильмнерни киржир кылдыр шилип алган конкурс программазы чаңчыл ёзугаар бүгү-ниити кичээнгейин хаара тудар. Сураглыг америк режиссёр А. Пакуланың даргалаашкыны-биле делегей жюризи «Гран-При» шаңналды болгаш фестивальдың өске-даа шаңналдарын тыпсыр апаар киноларны харын оларның аразындан шилип алыр. Оларның аразында — совет режиссёр Э. Лотяңунуң «Мээң чассыг, эргеледиглиг аңым» деп картиназы бар, фестивальды ооң-биле ажыткан.

В. ШАШКОВ.

Чанып кан

ЖЕНЕВА. (СЭТА). СЭКП ТК-ның секретары И. В. Капитонов баштаан СЭКП-ниң делегациязы Швейцарияның Күш-ажыл партиязының XI съездизиниң ажылынга киришкениниң соонда май 18-те чуртунче ээп чанып кан.

Женева аэропортунга делегацияны ШКП-ниң Чиңгине секретары А. Маньен, ШКП-ниң хүндүлүг даргазы Ж. Венсан, ШКП-ниң Политбюро кежигүнү Р. Даффлон, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Швейцарияда элчини В. С. Лавров үдээн.

ПЛЕНУМНУҢ ДОКУМЕНТИЗИ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португалияның Компартиязының ТК-ның аңаа эрткен пленумунуң хүлээп алганы документини «Демократтыг болгаш патриоттуг политика дээш» деп адаан.

Социалистиг партияның болгаш социал-демократтыг төптүң каттышкан чазаа капиталистерниң болгаш помещиктерниң туруштарын катап тургузарынче угланган политиканы уламчылап, аар кризистиң болгаш бодунуң угланыышкынының уржуктарын ажылчы чоннарга онаарын оралдажып турар деп документиде айыткан. Бо чылдың баштайгы үш айларында чурттуң даштыкы садыглажыышкынга өрези эрткен чылдың ол-ла үезинге бодаарга 29 хуу өскен. Португалияның ниити өрези 220 миллиард эскудо болган. Аъш-чемниң кол продуктуларының өртээ ортумаа-биле 25 хуу, а газ, суг, электри болгаш транспорт дээш өртектер 50 хуу өскен.

Чазак улуг капиталга дужуп бериишкинни кылып турар. Бүдүрүлгелерни эрги ээлеринге эгидип берип, оларга кегаралдарны төлеп берип, оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп турар. ПКП-ниң бодалы-биле алырга, делегейниң валюта фондузу-биле чарган керээ империализм күштериниң негелдезинге дужуп бериишкин боор турар болгаш чурттуң келир үедеги хамаарышпас чоруун берге байдалга таварыштырып турар. Капитализмни катап тургузары-биле кады хамаатыларның эргелерин болгаш хосталгаларын кызыгаарлаар талазы-биле административтиг хемчеглерни ап турар. Ындыг аныыг угланыышкын фашизм болгаш реакция күштериниң хоралакчы чоруктарын калбартырынга идиг берип турар, олар болза демократтыг ёзу-чурумну дүжүргеш, чаа диктатураны тургузарын оралдажып турарлар. Байдал мындыг турда чазактың политиказынга өскерилгелер киирерде база демократтыг угланыышкыннарны ажылдап кылырда ажылчын болгаш улусчу шимчээшкинниң чаңгыс эви болгаш организастыг чоруу, демократтыг болгаш патриоттуг күштерниң сырый каттыжыышкыны эргежок чугула деп ПКП айыткан. Ону барымдаалааш, хөделириниң тодаргай платформазын ажылдап кылган. Бүгү демократтарның чаңгыс эви — политиктиг амыдыралдың болгаш улустуң бүгү демиселиниң кол сорулгазы болур деп ында айыткан.

БҮЗҮРЕЛ

(Эгези № 107 «Шында»).

— Төрээн төлүнге бүзүрелин ышкынып, чөгелин тодуп черле болбас! Бичии кижиниң бичии-даа чедиишкинин эскерип билир херек. Мен бодаарымга, хамык ужур силерде-дир. Бодуңарны шүтдүңүңер! —деп, Оюн база бедик үн-биле угааткан.

Эрендик бажын көдүрүп келгеш, Оюнче карактарын чара көрүпкен.

— Ха-ха-ха — деп, мете каткы каттырган.— Бо-даа сыскындыны але, эштер. Хоолуртавайн, барып тракторуң чушкуп чыт. Оол мээңии болганда, та туткууш кылып ап чыдайн —бодум билир мен...

Алексей Тоорукович чанында эжин ам база бүдүү шенектей каапкаш:

— Пар-оол боду кайда баарды?—деп чавыс үн-биле алаактыышын айтырган.

Эрендик эгиштей каап, Оюнче караан соолаңнадып, кезек оожургап алгаш чугаалаан:

— Мооң мурнунда ыячаимас чүве, ам бөмбүк-бөмбүк дээш олут орбастады.

— Бөмбүктээрип харын. Ол база өөредилге ышкажыл.

— Сөс дыңнавас-тыр. Ам чаа от сад деп чыдырымда-ла, карак ора тыртып алган олчаан үне маңнады, кулугур.

— Мен бодаарымга, эп-чөп-биле болур болза, адашкылар силер чүнү-даа бүдүрүп каар силер. Бөгүн хоржок болган дижик, даарта каржыланы бербейн, эп-чөп-биле чугаалашкай. Даарта хоржок болган дижик, соңгузу хүн бир ажыл ыяап-ла бүдер. Бажың иштиниңдаа өрү тыртып ап болбас бе.

Эрендик боданы берген хире, бажын доңгайткаш олуруп-ла берген.

— Че, ындыг-дыр, эш Эрендик, келир чартык улуг-хүнде ужуражылы. Мен маңаа чедип келийн але?—деп, башкы чугаазын дозуп айтырган.

— Чаа, ындыг-дыр, башкы— деп, Эрендик, чүге-ле ийик, тымчак үн-биле харыылаан.

Башкы эжикче углап чорда, соондан ыыт дыңналган. Тура дүшкеннер.

(ТООЖУДАН ҮЗҮНДҮ)

— Башкы, моон соңгаар эдержи-ле бээр бис ыйнаан. Ийи төгериктен чегдирип көрем. Ыя оолга аъш-чем садып кылып берейн —деп, Эрендик куду көрүп олурбушаан, дилээн.

— Ойт, акшаңар чаа алган боор силер ийин?—деп, Эрендиктиң чүнү эргидип орарын башкы дозуп айтырган.

— Ядараан, бо соңгу нези чүгле не ат кадагалаан чүве ижип эгелээн. Акшамны эмин-биле кады хаптап алгаш, чашканнап чоруп берип-тир. Дүүн үнген маңгыс-тыр. Та кайда хонган.

Алексей Тоорукович «кижиниң аштаар хырны кончуг, оорлаар оргунга дилеп чиир чүве дээн» кылдыр бодааш, дегийт карманын үжеңгеш, тудуш үш акша уштуп сунган.

Оюн даштыгаа үнүп келгеш, улуг тыныш, чүгле бажын чайган:

— Өдүм чарлып кал часты, Тоорукович. Канчап шыдажыр кижи боор силер?—деп ол айтырган.

— Мындыг боор чүве-дир ийин, Эрен-оол Суванович. Берге өөреникчи-ле дижип турар бис, шынында берге ада-иелер хамык бакты үүлгедип турарлар — деп, Алексей Тоорукович бүзүредип чугаалаан.— Ам билдипе берди. Бо ог-бүлеге хамаарыштыр шынчы хемчег албааже хоржок-тур.

Оон чоруткаш, Володя Аңгырбайның бажыңынга чеде бергеннер. Володя кезек оолдар-биле хаак, коньки дерип, бажың эжиинде хөлзээп турганнар. Аныяк херээжен кижи бажың иштин чаа туп доозуп турган. Ол башкыны тавый тыртып кааш, холун чуңуп, чоттуна каапкаш, сандай ап салган.

Володя Аңгырбай эрткен чылын чуруум үреп, кошкак өөренип турган. Бо-ла ийи аптар, бо-ла содаа үндүрүптер. Ада-иези оглу дээш ажок сагыш човаар, бо-ла школага кээрлер, тапывас-ла башкызы чок. Ада-ие хуралы черле үспес. Оолдуң чуруму чоорту экижип, ийи демдек албастай берген. Ынчалза-даа ооң салдынчак чаңнын башкылар, ада-ие-даа билир болганда, холун кошкатпааннар. Килдиш кылынза, чуруму багай өөреникчи салдарынга алзып, үүлгедип эгелээри мында. Володя ам Пар-оолду эш тыртып турар апарган. Өңнүктешсиннер харып, чүгле өске өөрүнден хоорукталбазыннар, дуюкаалавазыннар.

— Чээ, солун чүү-ле тур моңар, Алексей Тоорукович?—деп, Володяның иези чазык, ажык чаңы-биле чугааны дораан эгелээн. — Дадайым ынай, Володявыс чүгээр өөренип тур ирги бе?

—Чүгээр-чүгээр, Саара Эреспеевна — деп, башкы Оюнну сандайже олур деп ыңнаэш, боду бир сандайны ап, столче чоокшулай олуруп алган.— Улуг-хүн ажыглап, ада-иелер бажыңнары кезип чор бис. Бир шагда сен мээң өөреникчим чордуң, ам уругларыңны өөредип тур мен...

— Ийе, ындыг-ындыг, Алексей Тоорукович — деп, Саара чем столунга доңгууда изиг сүттүг шай салгаш, шаажаң аяктарга кудуп тура чугаалаан.— Башкымның кырывазын магадаар-дыр мен— биеэги одчазн. Күзүн бир катап оолдар-биле ойнап турда көрдүм — чиңгин канчаар —чүге-даа чалынмас...

— Че-че, Саара, мени мактаары болзун!—деп, башкы холун чаглактай туткаш, каттырган.— Уругларыңның чугаалай бергеним ужурлуг деп бил. Меңээ дузалажып көөрүң кандыгыл?

— Шыдаар-ла болзумза, ам дораан-даа дузалаайн, башкы.

— Сээң Володяң кым-биле өңнүктежип турарыл, билир сен бе?—деп, башкы далаш чок изиг шай аартап ора айтырган.

— Авайым ынай—деп, Сааранын карактары дээрбектели бергилээн.— Чүнү үүлгедип кагжыктар ирги, башкы?

— Девидээрин дектетпейн. дыңна даан. Сээң Володяң биле Пар-оол Эрендик деп оол өңнүктер болуп турар чүве.

— Аа, дүүн маңаа эжим деп бир тапывазым оол-биле кирди ийин, ол ирги бе?

— Ол-ол. Ада-иези берге-ле улус, арагалаар, үй-балаң...

— Авай-авай, билгеп эвес мен...

— Адыр-даан, Саара —деп, башкы дораан оожуктургаш, ээоп олуруп-олуруп уламчылаан:—Оглуңну оон чара сургай бербейн көр. Пар-оолду кээргеп, чүгле экини күзээр апаар бис. «Чаңгыс кижи кижи болбас, чаңгыс кезек от болбас» деп чугаа бар болгай. Ынчалза-даа эки хайгааравааже хоржок эвеспе.

— Ындыг-дыр, че—деп, Саара оваарынган аяныг бодаыып чугаалаан.— Оолдар кады чоруп-ла тургайлар, — дөөлдүрө-ла бербес болза.

— Хайгаара дээрим ужуру ында деп бил. Сээң Володяң база доспестиң бирээзи болгай —байлаң-на! Эдип ап тураңыны бодаарга, дуржулга сенде бар-дыр.

К. ЧАМЫЯН.

(Уламчылыг).

Библиотека болгаш бүдүрүлге

АЖЫКТЫГ БОЛДУРАР ДЭЭШ

Көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезиниң айтырыглары сөөлгү үеде көскү черни ээлеп турарын билир бис. Бистиң республиканы алыр болза, бо талазы-биле база улуг ажылдар чорудтунуп турар. 1977 чылда Каа-Хем районнуң көдээ ажыл-агый ажылдакчылары эвээш эвес чедиишкиннерлиг болганнар. Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер талазы-биле планнарның күүселдези багай эвес болган. Районнуң ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы чедиишкиннеринге библиотека ажылдакчылары боттарының тодаргай үлүүн киирген деп чугаалап болур.

Ам ооң дугайында кысказы-биле көрээлиңер. Районнуң библиотекалары көдээ ажыл-агый бүдүрүлгези-биле харылзаазын, ылаңгыя сөөлгү үеде онза калбарткан. Маңаа бир кол идиг болган — чүүл библиотека системазын төпчүткени болур. Көдээ ажыл-агый литературазынга хереглелди өөренип көрген, фондуну чаартып сайгарган. Литератураны төпчүттүнген арга-биле садып ап турары фондуну байлакшыдарынга ажыктыг болган, ол ышкаш көдээ библиотекаларны ном-биле хандырарының хуусаазы кызырлып, үк ажыл дүрген чорупп турар болу берген. Райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң ажылдакчылары-биле кады тускай картотекаларны тургускан. Районнуң төп библиотеказы көдээ салбырлар-биле кады көдээ ажыл-агыйның специалистерин (номчукчуларны) тус-туста илередип тодаратканнар. Ниитизи-биле көдээ ажыл-агыйның 91 специализи районнуң библиотекаларындан номнарны ап номчуп турар. Библиотекаларга кирген чаа номнар дугайын көдээ ажыл-агыйның специалистеринге дыңнадып турар. «Көдээ ажыл-агый талазы-биле чаа номнар» деп бюллетеньни база номчукчуларга таныштырып келген. Ону республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының көдээ ажыл-агый салбыры белеткеп турар.

Төпчүдүлгениң ужур-дузазы улуг болган дээрзин үстүнде айыткан болгай бис. Көдээ библиотекаларның ном тарадыр зоналарын тодараткан. Библиотека чок чурттакчылыг черлерни база илередип, малчыннар турлагларын, сүт-бараан фермаларын болгаш өске-даа бүдүрүлге участоктарын библиотекаларга быжыглаан. Бо ажылга улуг дузаны районнуң төп библиотеказы көргүзүп турар. Аңаа хамаарышкан семинарларны база организастап эртирип келген. Көдээ ажыл-агый литературазынга хамаарышкан көскү агитацияны библиотекаларда эки тургускан. Бо талазы-биле бар литератураны номчукчулар делгелгелерден, темалыг делгиирлерден билип ап турганнар. «Чурттуң көдээ ажыл-агыйы онгу беш чылда», «Специалистер, силерге», «Малчыннарга» дээш өске-даа делгелгелер номчукчуларның сонуургалын чаалап ап, литература шилип алырынга дузалаан.

«Хой ажылы—Тываның көдээ ажыл-агыйының кол адыры», «Техниканы үлегерлиг белеткээр» деп делгелгелер-биле районнуң төп библиотеказы малчыннарның болгаш механизаторларның район слёдунга киришкен. Көк-Хаактың, Бүрен-Бай-Хаактың, Копту-Аксының библиотекарьлары көдээ ажыл-агый темазынга допчулалдарны, беседаларны чорудуп турар. Көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларынга тураскааткан кежээлерни эрттирерин бир янзы көрүп, идейлиг утка-шынарынче сагыш салып турар.

Бүрен-Бай-Хаактың, Көк-Хаактың, Бүрен-Хемниң болгаш Куңдустугнуң көдээ библиотека салбырлары номчукчулар-биле харылзааның янзы-бүрү аргаларын ажыглап турар. Ном номчуурунга сонуургалды бедидери-биле малчыннарга, саанчыларга дээш өске-даа профессияның кижилеринге сүмелерни белеткеп, номчуур номнарын саналдап турар. Мурнакчы дуржулганы нептередиринче база сагыш салып турар.

Дүжүт ажаалдазы, сиген кезилдези дээш өске-даа ажылдар үезинде ажыл-ишчилер ортузунга массалыг ажылдарны библиотекалар калбарткан. Ылаңгыя дүжүт ажаалдазының үезинде «Тараа болгаш кижилер» дээш өске-даа темаларга беседаларны, литература допчулалдарын чорудуп турган.

Районнуң ажыл-агыйынга онза чугула янзы-бүрү профессиилар дугайында беседаларны библиотекалар организастап чоруткан. Профессия шилип алырынга белеткел талазы-биле улуг ажылдарны школа коллективтери база эрттирип турар.

Бо хүннерде районнуң хову-шөлдеринде часкы ажылдар калбарган. Библиотека ажылдакчылары бригадаларга барып, көскү агитация талазы-биле ажылдарны чорудуп, лекция, беседаларны эрттирип турарлар. Тыва АССР-ниң Конституциязының төлевилелин таныштырар, ону чугаалажып көөр ажылга олар база боттарының үлүүн киириштирип турарлар.

Т. ЛЮНДУП,
республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының эртем-методиктиг салбырының кол библиотекары.

ЧОНГА ҮНЕЛИГ

(Л. И. Брежневтиң сактыышкыннарынга холбаштыр номчукчунуң бодалы)

«Шынның» мартта номерлеринге Леонид Ильич Брежневтиң сактыышкыннарын «Бичии чер» деп ат-биле парлаанын сагыш-сеткил хайныышкынныг номчаан мен.

«Бичии чер» дээрге Ада-чурттуң Улуг дайынының чүгле чаңгыс арны-дыр. Чүгле чаңгыс арны. Чаңгыс боорда уттундурбас арны-дыр»— деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, ССРЭ-ниң Камгалал Чөвүлелиниң Даргазы, Совет Эвилелиниң Маршалы эш Л. И. Брежнев сактып бижип турар. «Бичии чер» болза Мысхакога Новороссийск чоогунда дагларга маадырлыг тулчуушкуннар-биле, хоорай болгаш далай ортаалы Новороссийскиниң эрес-дидим штурмнааны-биле алдаржаан адыш оюу дег 30 дөрбелчин километр хире чер болур. «Даг дег караны довук дег ак базар» деп бурунгу тываларның урап-чечен үлегер чугаазында ышкаш кара араатан фашизмниң хаппыг халавын базары, чылча шаварынга бо хептиг совет булуңнуң кижилериниң маадырлыг чорууп бо сактыышкыннардан номчуур бис.

«Географтыг утка-биле алырга, Бичии чер деп чер чок. Моон соңгаар болуушкуннарны тодаргай билип алыр төлээде, ол сай-даштыг, суг кыдыы чөгенчиг черни тодаргай бодап, билип алыр апаар. Ооң доора дурту — алды, ханызы —чүгле дөрт чартык километр чер, ол черни канчап-даа турганы болза камгалаар, ону дайзынга дедир берип болбас ужурлуг турган бис»— деп, Леонид Ильич бижээн.

«Бичии чер» болза, Ада-чурттуң Улуг дайынының маадырлыг арыннарының дугайында тоожуп турар. Бичии чер дайзынның улуг күштерин бодунче хаара тудуп турган. Бичии черге боор турган тулчуушкуннарның кадыг-дошкуну, үзүктел чогу таан эмин эрттир турган болгаш ол болуушкуннар, тулчуушкуннар 255 дүн-хүн иштинде болган. Баштайгы үелерде гитлержилер дириг күш база техника талазы-биле барык он катап ажыг турганнар. Чамдык хүннерде 20 шаа атакаларны чорудуп, 8—10 муң снарядтарны боолап, ийи муң хире самолёттар шаап халдап турган-даа. Ынча көвей өлүмнүг чүъкту 30 дөрбелчин километр черже октап турган! Черниң даштары безин сириңейнип чалбыыштанып, металл суугадыр хайлып, бетон үүрмектелип чуурлуп турда, совет кижилер шыдап үнгеннер. Балыглаткан кижилер безин тура халааш, дайзынның танкыларынче гранаталарны шывадап турганнар!

Бичии чер дээш демиселге дайынчыларның быжыг-туруштуу, эрес-маадырлыг чоруу дээрге 18-ки армияга партийжи-политиктиг кончуг кара-кызыл ажылдың түңнели болур. Полковник Л. И. Брежневти дайынчылар болгаш командирлер аразынга эпти-ле көөр турган: бодун долгандыр кижилерни каңнап шыдаар, чугаакыр, найыралчы, чогумна ленинчи хевирниң билдилиг удуртукчузу, политиктиг башкызы деп чүве ол дайын чылдарында-ла илерей берген. Партия хуралдарын чорудуп, солдаттар болгаш матростар-биле деңге өөрүшкүнү-даа, кадыг-бергелерни-даа көрүп, бодунуң сергек-соруктуг, хей-аъттыг маңнайы-биле улустуң көдүрлүүшкүннерин чедип ап турган.

Бичии черге кижилер чүгле дайын-биле чурттаваан. Кижиниң амыдыралы канчаар болуру ышкаш партия хуралдарын эрттирип, байырлалдарны демдеглеп, лекцийлерни дыңнап, ырлажып, ойнап, өглеңгеннерниң кудазын-даа дойлап турганнар. Армияның болгаш флоттуң ыры, танцы ансамбльдери бо-ла аалдап кээп турган.

Бичии черге баштыңчывыс В. И. Ленинниң идеялары дайынчыларны баштап турган. «Шынныг херек дээш дайылдажып турар мен, ынчангаш акы-дуңмаларымның чаагай амыдыралы дээш амы-тынымны-даа бээринге белен мен деп бодаар чорук солдаттарның сеткил-сагыжын көдүрер болгаш ындыг солдаттар кандыг-даа бергелерни ажып эртип шыдаар... Чүге дээрге холда боозун туткан ажылчын болгаш тараачын бүрүзү чүү дээш демисежип турарын билир, чөптүг чоруктуң болгаш социализмниң тиилелгези дээш ханын-даа төп турар» деп, хамааты дайынның чылдарында В. И. Ленин бижээн. Авторнуң бо сөстерни кииргени ханы уткалыг.

Шаап халдаашкыннарының эң-не айыылдыг угларынче коммунистер барып турган. Олар ынаар эки туразы-биле баар турганнар. Дайынчыларның 60—70 хуузу коммунистер болгаш комсомолчулар чораан. Ол улуг күштүг канчаар эптиг таарымчалыг ажыглаарын политиктиг килдистиң ажылдакчылары сагыш салып турган. Парторгтар ийи оралакчылыг, а комсоргтар үш оралакчыларлыг турган. Херек болу бергенде политиктиг ажылдакчыларны солууру саадазас турган.

«Партияның шынчы оолдары —ол бүгү эштер өлүмнүг тулчуушкунче хей-аът кирип, Төрээн чурт дээш амы-тынны харамнанмайн тулчуушкунче кыйгырып чораанлар. Олар ол кыйгырыынга боттары база төлептиг боор, дайынчыларга үлегер-чижээн көргүзүп, тулчуушкунче хамыкты мурнай кирер турганнар. Олар коммунист кижи чүгле төлептиг чурттап билир эвес, харын төлептиг өлүп-даа билир ужурлуг дээрзин көргүскен болгаш ленинчи чагыгга кезээде шынчы боор арткаңнар» деп, Л. И. Брежнев сактыышкынында бижип турар.

Новороссийск дээш тулчуушкун эрткен дайынның төөгүзүнде совет кижилерниң тиилелгеге чаныш-сыныш чок чүткүлүнүң, эрес-маадырлыг чоруунуң болгаш коргар-чүрек чогунуң, ленинчи партияга, социалистиг Ада-чуртка кызыгааржок бердингенин массалыг үлегер-чижектериниң бирээзи болур. Бистиң улуг тиилелгелеривисти чаалап алыр дээш дайзынның шөлдеринге миллион-миллион совет кижилер өлген. Оларның санында — үш миллион коммунистер бар, оларның кижи бүрүзү партийжи хүлээлгезин төнчүзүнге чедир күүсеткен!

«Бичии чер» деп демдеглелдер Ада-чурттуң дайынының чылдарының дугайында уттундурбас, деңнээр чүве чок үнелиг документ болур. Эш Л. И. Брежневтиң бо сактыышкыннарын хамааты бүрүзү улуг сонуургал-биле номчуур. Төрээн чурту камгалап, аңаа бараан болурунуң, улуг Ленинниң идеяларынга шынчы болурунуң үлегер-чижээнге өөренип алыр.

Совет кижилер Коммунистиг партияның ленинчи иштики болгаш даштыкы политиказын изиг-биле деткип, СЭКП ТК-га, эш Л. И. Брежнев баштаан Политбюрога өөрүп четтиргенин илередип турар. Литератураның болгаш урап чүүлдүң айтырыгларын партийжи ёзу-биле көөрүнүң үлегерин бо сактыышкындан эскерип болур. Кандыг-даа чогаалдың ниитилелге ужур-дузазын үнелеп көөрүнүң кол барымдаазы ооң идейлиг угланыышкыны болуп турган болгаш болуп артары-даа билдингир. «Бичии чер» деп сактыышкыннар ынчангаш бүгү чоңга үнелиг болу берген.

О. КОРОДА.

ЭКРАНДА ЧАА КИНОЛАР

Москвага болуп эрткен Бүгү-делегейниң X кинофестивалынга «Мосфильмниң» үндүргени музыкалыг кинокомедия «Мимино» алдын медальды чаалап алган. Комедияның сценарийиниң авторлары Реваз Габриадзе, Виктория Токарева болгаш Георгий Данелия. Сураглыг грузин «Орэро» ансамблиниң солизи болгаш урап чүүл удуртукчузу Вахтанг Кикабидзе Миминонуң ролюн ойнап турар. Вахтанг Кикабидзе «Дагга ужуражылга», «Мүңгараваа!», «Верий кварталының аялгалары» деп киноларда кол рольдарны ойнааш, кино артизи деп бедик атка төлептиг боор, «Мимино» деп музыкалыг кинокомедияда кол рольду ойнап турары бо.

Арткан рольдарда Фрунзик Мкртчян, Евгений Леонов, Константин Дауншвили, Мария Кукушкина-Дюжева, Арчил Гомиашвили болгаш өскелер-даа ойнап турарлар. Найысылалдың экраннарынга «Мимино» май 26-да үнүп эгелээр.

* * *

Хамааты кижиниң шынчы, чөптүг чорукту камгалаар дээш дидим базымнарны канчаар кылырының дугайында «Крышадан халыг» деп кино чугаалап турар. Кинода амыдыралда шылгалда эрткээн ынакшылдың туружунуң быжыг эвезин, ынакшылга шынчы, шын, чөптүг херек дээш демисежип чоруур эр кижиниң ол чаагай чоруун үнелеп билбес, дүрген, сиилең, хинскин характерлиг аныяк кыстың дугайында база көргүскен.

Кинонуң кол маадыры Кирилл Косичкин. Ооң ролюн сураглыг «Дерсу Узаланың» кол маадырын ойнап турар Юрий Соломинниң дуңмазы, Москваның Бичии академиктиг театрының актёру Виталий Соломин ойнап турар. Косичкинниң кадайы Дашаның ролюн В. Соломинниң кадайы Мария Соломина чедиишкинниг ойнап көргүскен.

Сценарийни сураглыг кинодраматург, чогаалчы, Күрүне шаңналының лауреады, «Күзел», «Данте кудумчузунга өлүрүүшкүн», «Коммунист», «Сээң үежиң», «Ленин Польшада», «Эгезин» деп киноларның сценарийлериниң автору Евгений Гаврилович бижээн. Кинонуң режиссёр-тургузукчузу Владимир Григорьев.

ПРЫЖОК С КРЫШИ

Рольдарда актёрлар Майя Булгакова, Анатолий Адоскин, Лариса Малеванная, Евгения Урусова, Юрий Соловьев, Алина Ольховская, Зинаида Шарко болгаш Ира Плескунова олар ойнап турар.

ЧУРУКТА: кинодан кадр.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 20-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг дыңнадыг.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—**«Шевер холдар»**.
11.25—**«Голубка»**. Хөй серияльг уран-чечен телефильм. 4-кү сериязы.
12.30—**«Силерге, ада-иелер!»**.
13.00—Музыкалыг программа. **«Эртенги почта»**.
13.30—**«Эки шынарлыг бараанарны—хөйнү»**.
14.00—**«Музейлерде болгаш делгелге залдарында». «Күрүне Эрмитажы»**. Чаа чуруктар. Интервидение.
14.30—**«Совет музыканың чыынды арыннары»**. Композитор Ю. Милютин.
15.00—**«Айыыл чок шимчээшкин»**.
15.30—Уругларга фильм. **«Трубачевтуң отряды тулчуп турар»**. Уран-чечен фильм.
17.00—**«Кадыкшыл»**. Эртем-тайылбырлаадыг программа. Дамчыдылганы эмчи Ю. В. Белянчикова чорудар.
17.45—Бокс талазы-биле делегей чемпионады. Белградтан дамчыдылга.
18.40—**«Дириг амытаннар делегейинде»**. Дамчыдылганы Н. Н. Дроздов чорудар.
19.30—Медээлер.
19.45—Мексиканың телевидениезиниң программазы.
20.35—**«Истелгени билир кижилер чорудуп турар»**. Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—**«Спортлото»** тиражы.
23.10—**«Уран чүүл мастерлери»**. РСФСР-ниң улустуң артизи Е. Леонов.
00.25—01.00—Лоль Морнаның удуртулгазы-биле оркестр ойнаар. Төнчүзүнде—медээлер.

Агаар

Бөгүн республиканың чамдык черлеринге хар холумактыг чаъс чаар. Соңгу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы 8—13, чамдык черлерге 3—8 градус чылыыр.

Кызылга булуттаар. Чагбас.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ.

КИНО

МАЙ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ыгалгы чартык шак» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Сөөлгү ийи» 10.20, 11.50, 15.40, **«Чаагай сеткил»** 17.10, **«Ася»** 13.20, 18.55, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сагыш-сеткил» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шортанның дужааганы-биле» 15.00, **«Ынакшыл ужурундан»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Ак платье» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

I. 1978 чылдың май 20, 21, 22-де **Ногаан театрга** Москва комсомолунуң шаңналының лауреады «Пламя» ыры-хөгжүм ансамблиниң, «Гармония» ыры-хөгжүм ансамблиниң оюн көргүзүүү болур. Концертке РСФСР-ниң алдарлыг артизи, «Ромэн» театрның артизи Василий Туманов, эстрада артистериниң бүгү-эвилел конкурузунуң лауреады Людмила Сенчина киржир.

Эгелээри: **май 20, 21-де—14, 17, 20 шактарда, май 22-де—18 болгаш 21 шактарда.**

II. 1978 чылдың май 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31-де **Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга** ССРЭ-ниң улустуң артизи Юрий Гуляевтиң болгаш УССР-ниң улустуң артизи Константин Огневойнуң оюн көргүзүү болур. Концертке хөгжүм ансамбли киржир.

Эгелээри 18 **болгаш 21 шактарда.**

Билеттерни филармонияда (Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, 58) садып турар. Телефон 2-46-02.

ӨӨРЕДИЛГЕЖЕ ЧАЛАП ТУР

Күрүнениң Кызылда педагогика институдунуң бот-өөредилгелиг салбыры дараазында тускай эртемнерге: математикага, орус дыл болгаш литератургага, биологияга, педагогика болгаш эге өөредилгениң методиказынга 1-ги курска өөредири-биле студентилер хүлээп алырын чарлап тур.

Кирериниң шылгалдаларын июнь 3-тен 14-ке чедир дараазында эртемнерге чорудар.

«Математика» тускай эртеми—математика (бижимел болгаш аас-биле), физика (аас-биле), орус дыл болгаш литература (бижимел-биле);

«Орус дыл болгаш литература» тускай эртеми—орус дыл болгаш литература (бижимел болгаш аас-биле), ССРЭ төөгүзү (аас-биле), даштыкы дыл (аттестат ёзугаар) азы тыва дыл (аас-биле);

«Биология» тускай эртеми—биология (аас-биле), химия (аас-биле), физика (аас-биле), орус дыл болгаш литература (бижимел-биле);

«Педагогика болгаш эге өөредилгениң методиказы» тускай эртеми—орус дыл болгаш литература (бижимел болгаш аас-биле), математика (аас-биле), ССРЭ төөгүзү (аас-биле).

Тайылбыр: тыва дылга өөренир бөлүкке тыва дылды (аас-биле) немей дужаар.

Билдириишкинни чарлалды парлаан хүнүнден эгелээш, 1978 чылдың июнь 2-ге чедир хүлээп алыр. Билдириишкинге дараазында документилерни кожар: ортумак эртемниң дугайында документ (боду-биле), күш-ажыл дептериниң хоолгазы, медицина шынзылгазы (№ 286 майык ёзугаар), ажылдап турар чериниң характеристика, билдириишкин болгаш 4 фото-чурук (3×4 см хемчээлдиг).

Дараазында адресче документилерни чорудар: **Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 34, пединститут, бот-өөредилгелиг салбыр, телефон 2-20-36.**

РЕКТОРАТ.

БАЛГАЗЫНДА № 2 көдээ профессионал-техниктиг училище 1978—1979 өөредилге чылында дараазында мергежилдерге сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур:

III КЛАССТЫҢ ТРАКТОРИСТ-МАШИНИЗИ — дугуйлуг болгаш илчирбелиг тракторларга, оларның сөөртүрү агрегаттарга, комбайннарга, транспорт тракторларынга ажылдаар кижилерни белеткээр. 16 хардан өрү назылыг, 6—10 класстар дооскан кижилерни хүлээп алыр.

МАЛ ФЕРМАЛАРЫНЫҢ ЭЛЕКТРОМОНТЕР ; МЕРГЕЖИЛДИГ МЕХАНИЗАТОРУ—бо салбырны дооскан кижилер мал фермаларынга механизастаан ажылдарны күүседир, иштики электри болгаш чырыткы ажылдарын харыылаар, кожуг дериг-херекселдерлиг дизель тракторларынга ажылдаар, машиналарның болгаш дериг-херекселдерниң техниктиг ажаалдазын кылыр, шугумнар болгаш схемаларны номчуп билир, автомашинаны башкарар кижилер болур.

Өөрениириниң хуусаазы 2 чыл. Ажыл-агыйларның чорутканы, 16 хардан өрү назылыг, 8-тен өрү класс дооскан оолдарны болгаш уругларны хүлээп алыр.

Училищеге өөренип киргеннерни хүнде үш катап чемгерер, ниити чурттаглга чери, идик-хеп болгаш стипендия-биле хандырар.

Училищени шылгарал-биле дооскан кижилерни оларның күзелин ёзугаар Ачинскиниң индустриал-педагогика техникумунче күрүнениң долу хандырылгазынга чорудар.

Училищеде техниктиг чогаадылганың, уран чүүлдүң бөлгүмнери, хол бөмбүүнүң, хостуг хүрештиң, стол тениизиниң, шыдырааның спорт секциялары ажылдап турар.

Директорнуң адынга чорудар билдириишкинге: билиинин дугайында херечилелди, паспортун азы төрүттүнгениниң дугайында херечилелди, өг-бүле байдалының дугайында шынзылганы, өөредип чорударының дугайында совхозтан шынзылганы, 286 хевирниң эмчи шынзылгазын, ада-иелериниң хүлээлгезин кожар.

Кичээлдерниң эгелээри сентябрь 1-де.

УЧИЛИЩЕНИҢ АДРЕЗИ: Таңды район, Балгазын суур, № 2 КПТУ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:
индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаада 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 147.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00769